HUVUDMANNASKAPET FÖR SPECIAL SKOLAN

INTEGRATIONSUTREDNINGEN

SOU 1979:50

Ur KB:s samlingar
Digitaliserad år 2013
KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

Ref

HUVUD MANNA SKAPET FÖR SPECIAL SKOLAN

BETÄNKANDE AV INTEGRATIONSUTREDNINGEN

SOU 1979:50

Statens offentliga utredningar
1979:50
Utbildningsdepartementet

Huvudmannaskapet för specialskolan

Betänkande av Integrationsutredningen

Stockholm 1979

Omslag Jan Bohman
Jernström Offsettryck AB

ISBN 91-38-04970-8
ISSN 0375-250X
Gotab, Stockholm 1979

Till statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet

Regeringen bemyndigade genom beslut den 8 juni 1978 statsrådet Mogård att tillkalla sju ledamöter och två sakkunniga att utreda frågan om integration av handikappade elever i skolväsendet jämte sammanhängande frågor.

Följande ledamöter och sakkunniga utsågs att utföra uppdraget:

Ledamöter:

Lennart Orehag, överdirektör, skolöverstyrelsen, tillika ordförande (fr. o. m. den 1 juli 1978)

Ulf Crona, gymnastiklärare, Riksförbundet för döva och hörselskadade barn (fr. o. m. den 1 juli 1978)

Åke Martinsson, slöjdlärare, Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar (fr. o. m. den 1 juli 1978)

Olle Pekkari, studierektor, Synskadades riksförbund (fr. o. m. den 1 juli 1978)

Birgitta Rydle, ämneslärare, ledamot av riksdagen (fr. o. m. 1 juli 1978)

Bengt Wiklund, journalist, ledamot av riksdagen (fr. o. m. den 1 juli 1978)

Anna Wohlin–Andersson, f. d. ersättare för ledamot av riksdagen (fr. o. m. den 1 juli 1978 t. o. m. den 31 december 1978)

Margit Odelsparr, ledamot av riksdagen (fr. o. m. den 1 januari 1979)

Sakkunniga:

Carina Hjelm, utredningssekreterare, (fr. o. m. den 1 juli 1978 t. o. m. den 14 november 1978)

Gunvi Larsson, kanslisekreterare, (fr. o. m. den 1 juli 1978)

Torsten Odre, speciallärare, (fr. o. m. den 15 november 1978)

Till huvudsekreterare utsågs genom beslut den 27 juni 1978 departementssekreteraren Richard Lagercrantz, utbildningsdepartementet (fr. o. m. den 1 juli 1978). Till biträdande sekreterare utsågs genom beslut den 18 september 1978 byrådirektören Birgitta Magnusson, socialstyrelsen (fr. o. m. den 1 oktober 1978). Avdelningsdirektören på statens institut för läromedelsinformation, Åsa Hammar, är sedan den 1 januari 1979 expert i utredningen på heltid. Anna-Märta Israelsson, Skolöverstyrelsen, är fr. o. m. 1 januari 1979 assistent i utredningen.

Utredningen har ett stort antal övriga experter. Av dessa har följande deltagit i arbetet med detta delbetänkande: länsskolinspektören Lars-Ingemar Karlerö, departementssekreteraren Bengt-Olof Mattsson och skolinspektören Stina Nicklasson.

Arbetet påbörjades den 1 juli 1978. Utredningen beslöt den 5 september 1978 att anta namnet Integrationsutredningen.

I utredningens uppdrag ingår bl. a. att överväga huvudmannaskapet för specialskolan. Utredningen fick i den frågan överta ett omfattande material av utredningen om skolan, staten och kommunerna (SSK). Integrationsutredningen har gjort den bedömningen att huvudmannaskapet för specialskolan går att bryta loss ur det större utredningssammanhanget. I föreliggande betänkande lägger utredningen fram ett förslag i frågan. Betänkandet omfattar också en diskussion om författningar för specialskolan och om en friare resursanvändning vid skolorna.

Som kommer att framgå av betänkandet har utredningen på flera ställen talat om "teckenspråket" som de dövas språk. Det är första gången i svensk officiell text som teckenspråket omnämns på detta sätt. Integrationsutredningen har här alltså tagit ett principiellt ställningstagande i en fråga som under årtionden varit föremål för intensiva diskussioner. I en särskild bilaga till detta delbetänkande (bil. 1 s. 83) har utredningen närmare utvecklat sin syn på frågan. I utredningens slutbetänkande kommer frågan att mer i detalj tas upp.

Detta delbetänkande finns även som talbok och i s. k. lättläst version.

Stockholm den 20 juni 1979

Lennart Orehag

Ulf Crona *Åke Martinsson* *Margit Odelsparr*

Olle Pekkari *Birgitta Rydle* *Bengt Wiklund*

/*Richard Lagercrantz*
Åsa Hammar
Birgitta Magnusson

Innehåll

1. *Sammanfattning* 9

2. *Inledning* 19

3. *Begreppet huvudman* 21

4. *De senaste årens diskussion i bl. a. SSK:s betänkanden* 25

5. *Nya utgångspunkter för huvudmannaskapsdiskussionen* 31

6. *Specialskolornas samarbete med kommuner och landstingskommuner* 39
   6.1 Inledning 39
   6.2 Birgittaskolan 40
   6.3 Ekeskolan 43
   6.4 Hällsboskolan 46
   6.5 Kristinaskolan 47
   6.6 Manillaskolan 48
   6.7 Tomtebodaskolan 51
   6.8 Vänerskolan 53
   6.9 Åsbackaskolan 57
   6.10 Östervångsskolan 58
   6.11 Sammanfattning och slutsatser 60
   6.12 De regionala planeringskonferenserna . . 63

7. *Utredningens överväganden* 65
   7.1 Specialskolan för synskadade 65
   7.2 Specialskolan för döva och hörselskadade 68
   7.3 Skolor för flerhandikappade elever 72

7.4 Frågan om huvudmannaskapet för specialskolan och utvärderingen av handikappades utbildning 74

8. *Friare resursanvändning i specialskolan* 77
8.1 Utgångspunkter 77
8.2 Utredningens överväganden 79

9. *Författningar gällande specialskolan* 81

Bilaga 1 *Dövas tvåspråkighet* 83

Bilaga 2 *Specialskolornas upptagningsområden* . . . 89

1 Sammanfattning

Integrationsutredningen tillsattes i juni 1978. Dess uppgift är att utreda frågan om integration av handikappade elever i det allmänna skolväsendet jämte sammanhängande frågor. Utredningen består av sju ledamöter, varav tre representanter för politiska partier och tre representanter för handikapprörelsen. Utredningens ordförande är överdirektören Lennart Orehag. Till utredningen är två sakkunniga knutna.

I utredningens uppdrag ingår bl. a. att överväga huvudmannaskapet för specialskolan för syn-, hörsel- och talskadade. Utredningen har härvid att utgå från utredningsdirektiven, som fastslår, att specialskolan skall behållas som särskild skolform och att det för denna skolform skall finnas bestämmelser och resurser som är nödvändiga för elevernas specifika handikapp. För specialskolan för döva och hörselskadade innebär detta bl. a. ett erkännande av dövas tvåspråkighet. Svenska är ett främmande språk som lärs in sedan barnet lärt sig teckenspråk. Skolan är tioårig.

Staten är sedan år 1938 huvudman för specialskolan. Sedan flera år tillbaka har man diskuterat frågan om en eventuell förändring av huvudmannaskapet för specialskolan till primärkommunalt eller landstingskommunalt, nu senast inom utredningen om skolan, staten och kommunerna (SSK). Den i många sammanhang starkt märkbara decentraliseringstrenden har påverkat denna diskussion. Integrationsutredningen har från SSK-utredningen övertagit ett omfattande material i denna fråga. Utredningen gjorde därför den bedömningen att frågorna om huvudmannaskapet för specialskolan går att bryta loss ur det större utredningssammanhanget och behandla i ett särskilt delbetänkande, det som här föreligger. Betänkandet omfattar också en diskussion om författningar för specialskolan och om en friare resursan-

vändning vid denna skolform.

Vägledande för utredningens diskussioner om huvudmannaskapet för specialskolan har varit, att varje förändring av huvudmannaskapet för denna skolform måste leda till förbättringar för de elevgrupper skolformen omfattar. Utredningen diskuterade alltså inte enbart organisatoriska förändringar.

Vid studiet av bl. a. huvudmannaskapsutredningen, gymnasieutredningen, SSK-utredningen och utredningen om skolans inre arbete fann integrationsutredningen att begreppet huvudman på skolans område har flera olika betydelser. Huvudmannaskapet för grundskolan t. ex. får anses vara delat mellan stat och kommun. Staten svarar för en stor del av skolans finansiering. Staten har det samlade ansvaret för skolans mål och innehåll. Den ansvarar också för att vi har ett enhetligt skolsystem och en likvärdig utbildningsstandard över hela landet. I övrigt är skolan kommunens och den kommunala skolstyrelsens angelägenhet. Kommunens ansvar för skolan bygger på tesen om att "endast som kommunal kan skolan vara en medborgerlig angelägenhet av första rangen ute i kommunerna" (yttrande av 1946 års skolkommission).

Integrationsutredningen fann dock, att begreppet huvudman för specialskolans del har en entydig innebörd. Huvudmannaskapet för specialskolan är inte delat som för det övriga skolväsendet. Staten ensam har ansvaret för specialskolan, såväl vad gäller mål och innehåll och utbildningsstandard som vad beträffar ekonomi och administration.

Specialskolan för syn-, hörsel- och talskadade omfattar i dag nio skolenheter och ca 700 elever. En förändring av huvudmannaskapet för dessa skolor skulle antingen innebära att landstinget i det län där skolan finns blev huvudman eller att huvudmannaskapet läggs på den primärkommun, inom vilken skolan är belägen.

De nio statliga specialskolorna finns i åtta primärkommuner. Det är naturligt att skolorna har ett visst samarbete med sina "hemkommuner", dvs. med de kommuner där de geografiskt är belägna. Eftersom skolornas elever är handikappade behöver man ofta anlita medicinsk och teknisk expertis. Skolorna samarbetar därför också med landstingen. En första uppgift för integrationsutredningen blev att studera

vilka samverkansformer som finns mellan specialskola – kommun – landsting och hur samarbetet fungerar.

Samverkan mellan specialskolorna och deras "hemkommuner" sker framför allt i tre avseenden: lokalintegrering av grupper av specialskolans elever i kommunens skolor (externa klasser – dessa finns för övrigt också i andra kommuner inom en specialskolas upptagningsområde), gemensamt nyttjande av lärarresurs (övningslärare, syokonsulent m. m.) och gemensamt nyttjande av de resurser som finns för fritidsaktiviteter inom kommunen och på skolorna.

Förbindelselänken mellan specialskolan och kommunen är på högre administrativ nivå skoldirektören på skolorten, som enligt gällande förordning är ledamot av specialskolans styrelse.

Vid intervjuer med skoldirektörer i kommuner där det finns specialskolor och med skolledare inom specialskolan fann utredningen, att det statliga huvudmannaskapet för specialskolan inte lägger hinder i vägen för samarbetet skola och kommun. Detta fungerar tvärtom i de flesta avseenden väl, även om det på några punkter skulle kunna utvidgas. En förändring av huvudmannaskapet för specialskolan torde inte påverka förutsättningarna för ett sådant vidgat samarbete.

Från kommunernas sida framhölls, att dessa skulle känna det som en belastning om huvudmannaskapet för specialskolan överfördes på dem. Ett primärkommunalt huvudmannaskap skulle i realiteten innebära, att den kommun inom vilken en specialskola är belägen, blev ansvarig mellanhand i budgetfrågor för en skola som var helt beroende av specialdestinerat statsbidrag. Det kunde också innebära, att den övertog ansvaret för en skola, i vilken kanske inte en enda elev tillhörde kommunen. Specialskolornas upptagningsområden är ju inte som i fråga om andra skolors en eller ett par kommuner. Specialskolan för synskadade och de tre specialskolorna för flerhandikappade har alla landets kommuner som upptagningsområde. Specialskolorna för döva och hörselskadade har upptagningsområden som omfattar ca 50 kommuner.

Specialskolornas samverkan med landstingen sker främst via den pedagogiska hörselvården vid landstingen och via landstingens syncentraler. Dessutom är några landsting

fortfarande huvudmän för viss förskoleverksamhet för döva och hörselskadade. Landstingens förskolor för döva och hörselskadade samarbetar i många avseenden med specialskolan. Specialskolorna för flerhandikappade redovisar ett nära samarbete med landstingens omsorgsverksamhet. Att döma av de intervjuer som utredningen gjort utnyttjar specialskolorna och landstingen varandras resurser på de punkter där man har behov av ett samarbete. Från landstingens pedagogiska hörselvård framförs krav på utbyggd samverkan i fråga om fortbildning, pedagogisk debatt och information. Ett gemensamt huvudmannaskap torde inte i större utsträckning påverka förutsättningarna för ett sådant önskvärt samarbete.

En faktor av stor betydelse för utredningens ställningstagande i frågan om huvudmannaskapet är principen om den kommunala självstyrelsen, uttryckt i kommunallag och skollag. Specialskolorna har sina särskilda skolstyrelser med sju ledamöter, varav en legitimerad läkare. I skolstyrelsen för specialskolan ingår också skolchefen i den kommun där specialskolan är belägen, samt rektor för skolan. Representant för föräldraföreningen har rätt att närvara. I flera av skolorna är någon av styrelseledamöterna döv resp. blind. Med sin samlade sakkunskap har specialskolans styrelse en viktig funktion att fylla. Principen om den kommunala självstyrelsen utesluter beslutanderätt för den särskilda specialskolestyrelsen vid en eventuell kommunalisering av specialskolan. Utredningen finner att specialskoleelevernas ställning väsentligen skulle försvagas om specialskolans styrelse fråntogs beslutanderätten. Endast en beslutande församling som är väl insatt i de speciella handikapproblemen kan ha underlag för korrekta beslut.

I den fortsatta diskussionen om huvudmannaskapet för specialskolan fann utredningen det mest praktiskt att diskutera de olika handikappgrupperna var för sig, eftersom de skiljer sig från varandra i så många avseenden. Utredningen behandlade alltså först specialskolan för synskadade, sedan specialskolan för döva och hörselskadade och sist den för flerhandikappade.

Tomtebodaskolan, specialskola för synskadade, uppvisar under senare år en kraftig nedgång i elevantalet, beroende på att allt fler elever allt längre ned i åldrarna väljer att gå i den

vanliga grundskolan. Läsåret 1978/79 finns på skolan endast ca 40 elever. Om utvecklingen kommer att fortsätta i den riktningen eller ej är svårt att förutse. Enligt integrationsutredningens direktiv skall emellertid specialskolan som självständig skolform finnas kvar också i framtiden. Det betyder att skolan och dess resurser skall bevaras så länge det finns ett elev- och föräldraintresse för denna skolform. Tomtebodaskolan ansvarar dessutom för en regional stödverksamhet för synskadade barn och ungdomar i landet. Denna verksamhet växer i betydelse i takt med att allt fler synskadade elever undervisas på hemorten. Bl. a. mot den bakgrunden har en arbetsgrupp från skolöverstyrelsen utarbetat ett förslag till hur den fortsatta undervisningen av synskadade elever skall planeras och organiseras. Gruppen har dessutom föreslagit att Tomtebodaskolan i framtiden skall utnyttjas som ett specialpedagogiskt resurscentrum för synskadade i hela landet. Förslaget har överlämnats till integrationsutredningen.

Utredningen finner redan nu, utan att slutgiltigt ha tagit ställning till arbetsgruppens förslag, att Tomtebodaskolan även i fortsättningen skall ha hela landet som verksamhetsfält och detta oberoende av vilka aktiviteter som kommer att förläggas dit. Om Solna kommun, som är Tomtebodaskolans "hemkommun", skulle ta över ansvaret för skolan och den regionala stödverksamheten, skulle den bli någon slags huvudman för andra kommuner, när det gäller utbildning av synskadade. Det är föga troligt att en enskild kommun i detta fall skulle engagera sig i ett arbete för hela landet.

Specialskolan för döva och hörselskadade omfattar fem dövskolor, var och en med ungefär en femtedel av landets kommuner som upptagningsområde. Eleverna undervisas i och på teckenspråk. Svenska blir deras andra språk, och "dövskolan" har som ett av sina mål att göra eleverna aktivt tvåspråkiga. Eleverna i specialskolan kräver av skolan riklig och kontinuerlig språkstimulans hela sin tioåriga grundskoletid igenom. Skolorna har i jämförelse med den övriga grundskolan ett vidgat ansvar för elevernas fritid och boende. Utredningen finner det osannolikt att just den kommun inom vilken en specialskola är belägen skulle känna det angeläget att i så många avseenden sörja för elever som tillhör andra kommuner. När det gäller specialskolan är det alltså inte fråga

om kommunmedlemmarnas medverkan i den egna kommunens angelägenhet. Kommunen som huvudman för specialskolan är på intet sätt närmare eleverna än staten.

Samarbetet mellan specialskolan och de hörselklasser som finns inom skolans "hemkommun" har stundom framhållits som ett argument för ett kommunalt huvudmannaskap. Utredningen vill i detta sammanhang peka på att det finns hörselklasser också i andra kommuner inom en specialskolas upptagningsområde. De förhållanden som råder i t. ex. Stockholm, där så många hörselklasser finns i samma kommun som specialskolan, torde vara föga representativa för landet i sin helhet.

Utredningen har också diskuterat ett landstingskommunalt huvudmannaskap för specialskolan för döva och hörselskadade. Eftersom landstingskommunerna geografiskt utgör större enheter än kommunerna kunde det måhända anses naturligare med ett landstingskommunalt huvudmannaskap än med ett kommunalt. Det visar sig emellertid att "dövskolans" samarbete med det landsting inom vilket den är belägen inte är mycket större än med övriga landsting inom dess upptagningsområde och att det i huvudsak inskränker sig till skolplaceringsfrågor. Skäl för övergång till landstingskommunalt huvudmannaskap finns i dag alltså inte. Om man i ett framtidsperspektiv skulle vilja vidga den nuvarande samverkan, torde det enligt utredningens mening vara naturligare att välja ett mindre drastiskt sätt än att byta huvudman för specialskolan.

Tre av specialskolorna är skolor för flerhandikappade elever. De har hela landet som upptagningsområde. Ekeskolan i Örebro och Åsbackaskolan i Gnesta tar emot utvecklingsstörda elever med syn- och/eller hörselskada. De är berörda av såväl skollagen och specialskolförordningen som av omsorgslagen. Båda skolorna fungerar också som utredningsskolor och resurscentra för hela landet. På Hällsboskolan i Sigtuna undervisas hörselskadade beteendestörda elever. Skolan tar också emot elever för observation och korttidsbehandling. Den har en avdelning för elever med grava tal- och språkstörningar.

Vissa av de resonemang som fördes kring frågan om förändring av huvudmannaskapet för Tomtebodaskolan gäller också för de tre riksskolorna för flerhandikappade. De

är hela rikets angelägenhet och de hämtar sina elever från skilda kommuner i hela landet, ofta inte en enda från sin egen "hemkommun". De fungerar vidare som utredningsskolor och resurscentra. Ingen av skolornas "hemkommuner" skulle se det som en fördel att ta över ett ansvar som så i grunden är hela rikets, statens. Utredningen delar denna uppfattning.

Utredningen har också för de tre skolorna för flerhandikappade övervägt om inte en övergång till ett landstingskommunalt huvudmannaskap vore en förbättring. Ekeskolan och Åsbackaskolan arbetar ju med elever som också är omsorgsverksamhetens, landstingens angelägenhet. Utredningen har emellertid funnit två starka skäl för ett fortsatt statligt huvudmannaskap för dessa skolor. Ett är att skolorna har hela landet som upptagningsområde. Inget landsting ligger så att säga närmare skolorna än andra. Det andra skälet – och det är det för eleverna betydelsefullaste – är att dessa skolor bedriver en undervisning som i mycket överensstämmer med specialskolans i övrigt. Undervisningsmässigt hör Ekeskolan till specialskolan för synskadade samt Åsbackaskolan och Hällsboskolan till "dövskolan". De bör, enligt utredningens mening, inte organisatoriskt skiljas från dessa skolformer.

Utredningen har i samband med frågorna kring huvudmannaskapet för specialskolan också diskuterat undervisningen av den stora gruppen hörselskadade elever i grundskolan. Dessa elever är till antalet ca tre gånger så många som specialskolans döva och hörselskadade elever. Det ingår i utredningens uppdrag att utvärdera denna undervisning. Utredningen frågade sig då, om ett ställningstagande till undervisningen av hörselskadade elever i grundskolan skulle få konsekvenser för utredningens ställningstagande i huvudmannaskapsfrågan. Enligt utredningens mening kan så inte bli fallet. Enligt direktiven skall specialskolan finnas kvar som särskild skolform. Den har också starkt bevisat sitt existensberättigande och, med undantag för Tomtebodaskolan, under en lång följd av år haft ett nära nog konstant elevantal.

Med utgångspunkt i utredningsdirektiven och på grundval av de resonemang som här i sammanfattning redovisats föreslår integrationsutredningen ett oförändrat statligt huvudmannaskap för specialskolan för syn-, hörsel- och

talskadade.

I integrationsutredningens direktiv heter det, att utredningen skall uppmärksamma SSK-utredningens förslag till enhetlig lagstiftning och enhetliga författningar för olika skolformer. Utredningen skall pröva frågan om gemensamma författningar för specialskolan, grundskolan och gymnasieskolan.

En analys av hur specialskolans författningar är uppbyggda har gjorts av SSK-utredningen. Integrationsutredningen har därför inte uppehållit sig vid denna fråga. I stället konstaterar utredningen att frågan om huvudmannaskapet för specialskolan har ett samband med frågan om det skall finnas en särskild författning för specialskolan. I enlighet med de direktiv som utredningen fått och vars grundlinjer godkänts av riksdagen har utredningen argumenterat för ett bevarande av specialskolan. Utredningen finner det då naturligt att också den särskilda specialskolförordningen får finnas kvar. Det för utredningen helt avgörande argumentet för detta ställningstagande är emellertid att ett slopande av specialskolförordningen och inordnande av densamma i skolförordningen på intet sätt gagnar eleverna.

I integrationsutredningens uppdrag ligger också, att utredningen skall utarbeta förslag till resurssystem för specialskolan, ett system som tillgodoser skolornas krav på en friare resursanvändning. Det nuvarande systemet har, enligt direktiven, medfört olägenheter av "såväl administrativ som verksamhetsmässig natur". Utredningen har i denna fråga övertagit material dels från en arbetsgrupp inom skolöverstyrelsen som åren 1972–1977 hade att se över specialskolans inre organisation, dels från SSK:s arbetsgrupp för specialskolan, som också utarbetade ett förslag till friare resursanvändning.

Utredningen är enig med direktivens författare och med företrädare för specialskolan i bedömningen av det nuvarande systemet som alltför detaljreglerat. Utredningen anser emellertid att frågan om friare resursanvändning vid specialskolan är svår och känslig. Den vill därför inte medverka till att ett nytt "förenklat" system sjösätts utan att några olika bidragssystem med större frihet för skolorna än de som gäller i dag först prövats ut på några skolor. Beslut om sådan utprövning finns. Utredningen avser att följa försöksverk-

samheten och har för avsikt att i sitt slutbetänkande redovisa resultaten av försöken och lägga ett mera slutgiltigt förslag till friare resursanvändning för specialskolan.

2 Inledning

Under de senaste tio åren har här i landet debatterats vem som bör vara huvudman för specialskolan. Skall staten behålla huvudmannaskapet eller skall kommunen ta över, som den gjort med praktiskt taget alla andra skolformer? Motsättningarna mellan de olika ståndpunkterna har långsamt ökat, speciellt vad gäller specialskolan för döva och hörselskadade. I dag förklarar sig t. ex. Riksförbundet för döva och hörselskadade barn (DHB) och Sveriges dövas riksförbund (SDR) vara energiska motståndare till en kommunalisering. De vill behålla det statliga huvudmannaskapet för specialskolan för döva och hörselskadade och hävdar dessutom att även förskolan och gymnasieskolan för döva och gravt hörselskadade bör tas över av staten.

Varför har då motsättningarna blivit så starka, speciellt vad gäller döva elevers skolgång? Vad är det man lägger in i frågan? För att kunna svara på dessa frågor är det för det första nödvändigt att analysera innebörden av begreppet huvudman. För det andra är det nödvändigt att analysera de argument som används i resp. läger.

3 Begreppet huvudman

Utredningen om skolan, staten och kommunerna (SSK) inleder sitt betänkande (SOU 1975:6) Huvudmannaskapet för specialskolan och särskolan med en analys av ordet huvudman. En hänvisning görs därvid till direktiven för huvudmannaskapsutredningen från slutet av 1960-talet. Där hette det att huvudmannen för en skolform hade att "planera och organisera undervisnings- och utbildningsverksamheten samt bära det ekonomiska ansvaret för dess fortgång". Man talar alltså om ett administrativt och om ett ekonomiskt huvudmannaskap. SSK:s kartläggning av ansvarsfördelningen mellan stat och kommun på skolans område visade emellertid att betydande delar av det ekonomiska planeringsarbetet resp. organisationsarbetet för skolor under kommunalt huvudmannaskap i praktiken sköttes av statliga myndigheter och bestämdes av statliga detaljregler. Det framstod då ofta som naturligt att i stället tala om vem som hade det formella huvudmannaskapet och vem som hade det reella. I sitt slutbetänkande (SOU 1978:65) Skolan. En ändrad ansvarsfördelning, uttryckte sig SSK så här:

> Dagens ansvarsfördelning innebär att vi i praktiken har ett dubbelt huvudmannaskap för skolan. Ansvaret för skolans drift och ledning är delat mellan stat och kommun. Det finns alltså för närvarande ingen part – varken stat eller kommun – som kan ta ett helt och samlat ansvar för skolans drift och ekonomi.

Regering och riksdag har nyligen bestämt (beslut med anledning av SIA m. m.) att huvudmannaskapet för grundskolan och gymnasieskolan även i framtiden skall vara delat mellan stat och kommun på det sätt som SSK här har beskrivit. Det innebär bl. a. att staten även i framtiden skall svara för en betydande del av skolans finansiering. Staten skall ha det samlade ansvaret för skolans mål och innehåll.

Staten skall vidare vara ansvarig för att landet har ett enhetligt skolsystem och en likvärdig utbildningsstandard.

Begreppet huvudman har alltså på skolans område flera olika betydelser. Likväl används det i debatten vanligtvis som om innebörden vore helt entydig. En första förutsättning för en diskussion om huvudmannaskap bör därför vara att man anger vad man lägger in i begreppet.

Under 1950- och 1960-talen lade man ofta in en bestämd betydelse i begreppet huvudman, när man använde det på ett generellt sätt. Man talade om huvudman i betydelsen ansvarig för "medborgerlig angelägenhet". Redan år 1946, när dåvarande skolkommissionen diskuterade huvudmannaskapet för den obligatoriska skolan hette det att "endast som kommunal kan skolan vara en medborgerlig angelägenhet av första rangen ute i kommunerna". När gymnasieutredningen drygt tio år senare arbetade med huvudmannaskapet för gymnasiet hette det: "En avkoppling av kommunerna från vården av skolorna skulle utgöra ett avsteg från en av de grundläggande principerna för vårt skolväsende, nämligen dess förankring i det medborgerliga intresset som i första hand kommer till uttryck i kommunmedlemmarnas medverkan i den egna kommunens angelägenheter".

Om man för dessa resonemang över på specialskolan, kan man för det första konstatera att det nuvarande huvudmannaskapet för denna skolform inte är delat eller dubbelt som för praktiskt taget hela det övriga skolväsendet. Staten har ensam ansvaret för specialskolan – såväl policymässigt som ekonomiskt och administrativt. För det andra kan man konstatera, att det medborgerliga intresset av att påverka den egna kommunens angelägenheter inte har samma styrka för specialskolans del som för den övriga grundskolan. Några specialskolor är riksskolor, andra är regionskolor med upptagningsområden som i allmänhet omfattar ca 50 kommuner. Statistiskt och genomsnittligt föds det ett dövt barn i varje kommun vart fjärde år. En skola som Hälsboskolan, specialskolan för hörsel- och talskadade i Sigtuna, har under den tioårsperiod skolan funnits till endast haft en enda elev från den egna kommunen. När det gäller specialskolan som skolform är det alltså inte längre fråga om kommunmedlemmarnas medverkan i den egna kommunens angelägenheter.

Det här betyder att begreppet huvudman på specialskolans område har en entydig innebörd. Det borde därför finnas de bästa förutsättningar att föra en saklig diskussion om vem som i framtiden skall vara huvudman för specialskolan. Skall staten vara det eller skall staten *och* kommunen vara det? Alternativet med enbart kommunalt huvudmannaskap finns ju inte i detta sammanhang. Vilka uppgifter kan med andra ord överföras från staten till kommunen med påföljd att situationen i något avseende blir bättre för specialskolans elever? För det är ju det som är meningen om en förändring skall komma till stånd.

En tredje möjlighet vad gäller huvudmannaskapet för specialskolan är ett landstingskommunalt ansvar eller snarare ett delat statligt och landstingskommunalt ansvar. Speciellt undervisningen och omhändertagandet av de flerhandikappade eleverna kan bjuda på svåra gränsdragningar i fråga om vad som bör vara statligt och vad som bör vara landstingskommunalt ansvarsområde. Vi återkommer senare i detta betänkande till denna fråga i diskussionen om Ekeskolans, Åsbackaskolans och Hällsboskolans huvudmannaskap.

4 De senaste årens diskussion i bl. a. SSK:s betänkanden

När SSK i sitt betänkande (SOU 1975:6) Huvudmannaskapet för specialskolan och särskolan kommer in på frågan om vilka skäl det finns för att överväga huvudmannaskapsfrågorna heter det:

Även strävandena till vidgad integration med grundskolan av specialskolan och särskolan kan motivera att man överväger huvudmannaskapet för de två sistnämnda skolformerna.

Här står det alltså att en av anledningarna till att huvudmannaskapsfrågan för specialskolan bör diskuteras är att utvecklingen går i den riktningen att grundskolan och specialskolan allt mer integreras med varandra. Om man så vill kan man kalla det för skolformsintegrering. Det intressanta i sammanhanget är emellertid att dessa integrationssträvanden inte ifrågasätts. Man funderar aldrig över om de är till gagn för döva, gravt hörselskadade och synskadade elever utan beskriver integrationssträvandena rätt och slätt som en utgångspunkt för huvudmannaskapsdiskussionen. Utvecklingen *går* i den riktningen att samspelet m. m. mellan specialskolan och grundskolan successivt ökar, konstaterar man, och nöjer sig med detta konstaterande.

I SSK-arbetsgruppens slutrapport (PM 1978-01-11) upprepas detta argument för att diskutera ett förändrat huvudmannaskap för specialskolan. Det heter bl. a. att "integrationen av specialskole- och särskoleelever växt fram under senare tid". Arbetsgruppen fortsätter:

I detta perspektiv ter sig en utveckling mot ett sammanhållet primärkommunalt huvudmannaskap för all utbildning på grundskolenivå naturlig. SSK:s undersökningar visar att en kommunalisering av specialskolan är fullt möjlig och även kan bedömas ha övervägande positiva återverkningar för specialskolans elever. Vi menar att den är ägnad att främja de normaliseringssträvanden som är riktmärke för aktuell handi-

kappolitik. *Förutsättningar saknas att nu inordna specialskolan som specialundervisning inom grundskolan.* (Vår kursivering.) Vi förordar därför att specialskolan bibehålls som särskild skolform men under kommunalt huvudmannaskap.

Här talas det återigen om integrationsutvecklingen som något som "växt fram" naturligt och som det inte finns anledning att ifrågasätta. Diskussionen om huvudmannaskapet kan således, enligt SSK-arbetsgruppens mening, föras från en fast utgångspunkt, nämligen den att integration av döva och gravt hörselskadade i vanliga skolor pågår och bör fortsätta. Arbetsgruppen tillägger att SSK:s undersökningar visat att en kommunalisering av specialskolan skulle vara till glädje för specialskolans elever. Några sådana undersökningar redovisas dock inte och har heller inte gjorts.

SSK-arbetsgruppens formuleringar visar att två frågor omärkligt kommit att glida in i varandra. Den ena frågan – huvudfrågan – gäller vilken undervisningsideologi för handikappade vi bör ha. Den andra frågan är närmast en följdfråga. Den är av teknisk och administrativ natur och inbegriper frågeställningar som t. ex. vilka samordningar av lokaler och vilka tekniska hjälpmedel som behövs samt hur specialister gemensamt skall kunna utnyttjas av olika elevgrupper och i olika skolformer.

Det är ingen hemlighet att det råder motsättningar i frågan om vilken undervisningsideologi som bör läggas till grund för organisationen av döva och hörselskadades utbildning. Det finns å ena sidan de som hävdar att även döva och gravt hörselskadade – i likhet med andra handikappade – kan integreras i skolor för hörande bara tillräckliga resurser anvisas. Detta innebär att man ser integrering i undervisningssammanhang som den bästa metoden att nå målet, en integration av den handikappade med det övriga samhället. Den organiserade dövrörelsen, å andra sidan, motsätter sig en sådan integrering, värnar om specialskolan som självständig skolform och fäster ett grundläggande avseende vid dövas teckenspråk. Egentligen är, som vi sett, dessa motsättningar alldeles onödiga. En analys av integrationsfrågan ger ju vid handen, att målet alltid är integration, eftersom samhället är en gemenskap. Integration betyder emellertid inte detsamma för alla grupper. För döva innebär integration med den övriga skolan och med samhället att 8,2 miljoner

människor skulle behärska teckenspråket. Eftersom detta är orealistiskt får ambitionerna inskränkas till specialskolan för döva och hörselskadade. Men där skall barnen kunna få utveckla sitt eget språk, teckenspråket, och få goda kunskaper i det främmande språket, svenska. Därmed får döva och hörande på sikt möjlighet till gemenskap, den integration som är målet. I bilaga 1 till detta delbetänkande visas hur dövas tvåspråkighet ställer speciella krav på undervisningen. Bl. a. är skolplikten för specialskolans elever förlängd med ett år.

Forskningen intar beträffande integrering av döva och gravt hörselskadade i undervisningssammanhang samma ståndpunkt som dövrörelsen. Kerstin Nordén och Tore Äng har i Skolplacering av döva och hörselskadade barn Vad vet vi om integration? (Pedagogisk-psykologiska institutionen Lunds universitet – Lärarhögskolan i Malmö, 1979) redovisat forskarnas syn bl. a. på döva och hörselskadade barns situation. De har framför allt betonat att för barns utveckling är samspel med andra barn och med vuxna väsentligt. Nordén-Äng hänvisar t. ex. till Bruner (The Ontogenesis of Speech Acts, Journal of Child Language 2, 1975), som ser språket som en speciell utvidgning av samspel. "I en omgivning, som använder en för barnet lättillgänglig kanal och där kontakt grundad på meningsfull kommunikation etableras, lär sig barnet spontant använda denna speciella utvidgning av socialt samspel" (Nordén-Äng a.a. s. 13). I detta sammanhang citerar Nordén-Äng också Ragnhild Söderbergh (Barnets språkutveckling och dess konsekvenser för pedagogiken i I. Ahlgren (Ed.) Språket och skolan, Lund, 1975). "Det är inte bara så att den vuxne tillhandahåller det material, som barnet bygger sitt språk av – det är också på den vuxne som barnet testar sin språkliga modell. Och härvid är det av yttersta vikt, att den vuxne *förstår* barnet . . . Går den vuxne bet här, kan ingen kommunikation uppstå, och barnet hämmas i den språkliga utvecklingen." Nordén-Äng säger vidare, att "en normalisering av miljön för döva och hörselskadade innebär att omgivningen utnyttjar visuella signaler, som kan uppfattas av den hörselskadade och därmed stimulera till socialt samspel." Specialskolan för döva och hörselskadade är för det döva barnet en sådan miljö.

Vad gäller blinda elever är motsättningarna mellan företrädare för och emot integration inte så stora. Några hävdar

t. o .m. att de inte alls finns. Inte heller forskningen kan i dag ge oss svar på särskilt många frågor rörande integration av synskadade med seende elever. Harry Svensson säger i FoU-rön och erfarenheter i Sverige kring integration av synskadade elever (Pedagogiska institutionen vid Uppsala universitet, 1979) att forskningen, när det gäller integration av synskadade elever, endast kan ge svar på ett fåtal konkreta frågeställningar (a.a. s. 26).

Hittills har i diskussionen om huvudmannaskapet inte klart uttalats, att kärnpunkten i debatten rör ideologin och inte de tekniska, administrativa frågorna. När man talar om hur ekonomisk och administrativ samverkan mellan specialskolan och grundskolan kan åstadkommas i olika avseenden, har man förtigit att det ofta egentligen handlat om att dra konsekvenser av en viss undervisningsideologi.

Debatten om huvudmannaskapet för specialskolan har således kommit att handla om bl. a. specialskolans framtid som självständig skolform. När SSK:s arbetsgrupp i sin slutrapport (citat se ovan) säger att förutsättningar *nu* saknas att "inordna specialskolan som specialundervisning inom grundskolan", då tycks det främst ha varit undervisningsideologiska motiv som legat bakom. Kanske är detta synsätt en direkt följd av de resonemang som fördes redan år 1975 i SSK:s betänkande (SOU 1975:6), där följande sägs:

> Hur långt integreringen av de handikappades utbildning i det allmänna skolväsendet skall gå är en avvägningsfråga. För blinda och döva barn innebär handikappet avsevärda svårigheter vid inhämtande av de kunskaper och färdigheter, som skolundervisningen skall meddela. Det ställs särskilda krav på pedagogiska metoder och på pedagogiska och tekniska hjälpmedel. *Handikappen medför stora kommunikationssvårigheter. För att möta och övervinna dessa behövs tekniska hjälpmedel.* (Vår kursivering).

I vår utredning ställde vi oss först frågan om det inte var för tidigt att nu diskutera huvudmannaskapet för specialskolan. Måste vi inte först "ta ställning till integrationsutvecklingen", som det står i våra direktiv? Vi finner dock att samma direktiv har angett några utomordentligt klargörande utgångspunkter för den fortsatta diskussionen om huvudmannaskapet. I direktiven står nämligen att en utgångspunkt för vårt arbete skall vara att specialskolan skall behållas som särskild skolform. Det kan alltså inte bli tal om att inordna specialskolan som specialundervisning i grundskolan. Dessutom står det i direktiven att det även i framtiden skall finnas särskilda

resurser och bestämmelser som är nödvändiga med hänsyn till dövas specifika handikapp: "För de döva barnens del utgör specialskolans koncentrerade resurser en garanti för att skolans mål skall uppnås. Det är härvid en fördel att specialskolan förfogar över personal som väl behärskar teckenspråket."

5 Nya utgångspunkter för huvudmannaskapsdiskussionen

Integrationsutredningens direktiv utgör alltså en ny utgångspunkt för diskussionen om huvudmannaskapet för specialskolan. Man skulle kunna säga att formuleringarna i integrationsutredningens direktiv är ett svar på den breda remissopinionen som SSK speglade (SSK PM 74, 1976-03-08, Redovisning av inkomna synpunkter på diskussionsbetänkandet SOU 1975:6), där en rädsla för förändringar i huvudmannaskapet för specialskolan kom klart till uttryck. Ju närmare verkligheten vid specialskolorna remissförfattarna befann sig, desto räddare var de för ett kommunalt huvudmannaskap. I den nya diskussionen om huvudmannaskapet skall således alla kunna gå in utan rädsla för att specialskolans existens hotas i samma ögonblick som man börjar tala om att olika skolformer skall kunna samverka med varandra i olika hänseenden. Ingen skall heller behöva frukta att en sådan samverkan skall leda till urvattning av nuvarande koncentrerade resurser vid specialskolan. Debatten om huvudmannaskapet skall kunna koncentreras till de faktiska samverkansproblem som kan finnas till följd av de skilda huvudmannaskapen mellan specialskolorna och övriga skolor i de kommuner/landstingskommuner där skolorna ligger. Till grund för diskussionen bör alltså ligga kartläggningar av vilka olika former av kontakter som f. n. finns mellan specialskolan och de omgivande kommunala och landstingskommunala aktiviteterna. Hur samordnas t. ex. specialskolans hörsel- och syntekniska resurser med motsvarande landstingskommunala resurser? Vilka problem och svårigheter leder därvid de skilda huvudmannaskapen till etc? Så här skrev SSK:s arbetsgrupp för specialskolan i sin slutrapport:

De skilda huvudmannaskapen torde ha inneburit grundläggande svårigheter för närmare samarbete och medfört en tendens till en icke önskvärd

isolering av specialskolan.

Några exempel på sådana "grundläggande svårigheter" ges dock inte. I vår huvudmannaskapsdiskussion ingår en analys av samarbetet mellan specialskolan och kommunerna/landstingskommunerna.

Innan man emellertid kommer in på dessa frågor, är det nödvändigt att mer i detalj ange vad som egentligen åsyftas med direktivens formuleringar om att nuvarande "koncentrerade resurser" vid specialskolorna måste garanteras för att skolans mål skall uppnås. På vilka sätt kan staten garantera att vissa resurser når rätt person? I dag kostar en grundskoleelev i genomsnitt 8 500 kr. per år för staten och 8 400 kr. för kommunen. En elev i specialskolan kostar i genomsnitt 110 000 kr. per år för staten. Är det endast dessa ekonomiska resurser som skall garanteras?

Svaren på dessa frågor måste klart anges, innan man kan gå vidare i diskussionen. Dessutom torde det bli nödvändigt att i diskussionen skilja mellan å ena sidan specialskolan för döva och hörselskadade och å andra sidan specialskolan för synskadade. Det är inte bara så att handikappen vid resp. skola leder till skilda problem utan också så att skolorna i det framtida utbildningsväsendet kommer att ha skilda uppgifter. Tomtebodaskolans framtida uppgifter är dessutom ännu oklara. (Se avsnitt 7.1.) För Ekeskolans, Åsbackaskolans och Hällsboskolans del, dvs. skolorna för flerhandikappade elever, torde det också finnas skäl för en separat diskussion om huvudmannaskapet.

När det då först gäller frågan om hur staten kan garantera att vissa statsbidragsresurser endast når vissa elevgrupper – t. ex. de döva eleverna – finns det egentligen bara ett enda sätt om staten skall avhända sig det formella huvudmannaskapet. Det är att specialdestinera statsbidraget. Innebörden av detta är att ett visst bestämt belopp av den kommunala skolstyrelsen eller av motsvarande landstingskommunala styrelse endast får användas för ett visst bestämt ändamål. Används inte pengarna på det sättet återgår de till staten. Tidigare var statsbidragen till grundskolan i stor utsträckning uppbyggda på detta sätt. Numera utgår emellertid ytterst få sådana bidrag. Det nya statsbidragssystemet för grundskolan som infördes den 1 juli 1978 bygger i stället på att kommunerna skall ha frihet att använda ett generellt stats-

bidrag som de själva finner lämpligast. Den filosofi på vilket detta nya system bygger kan sammanfattas så här: ju närmare verkligheten i skolan beslutsfattandet ligger, desto säkrare är det att statsbidraget når dem som bäst behöver det.

Innebörden av våra direktiv skulle då vara att statsbidraget till specialskolan skulle få specialdestineras om t. ex. kommunen tog över det administrativa huvudmannaskapet för specialskolan. Den kommunala skolstyrelsen skulle inte få använda detta statsbidrag på samma fria sätt som övriga statsbidrag för det allmänna skolväsendet. När SSK:s arbetsgrupp för specialskolan tog upp den här frågan tog man klart ställning för att statsbidraget till en framtida kommunal specialskola måste specialdestineras. Arbetsgruppen gjorde en sammanställning av alla de särskilda behov vid specialskolorna som även i fortsättningen måste tillgodoses.

Sammanfattningsvis förordade arbetsgruppen inom SSK att praktiskt taget alla nuvarande resurser vid specialskolorna i ett nytt statsbidragssystem skulle garanteras eleverna. Ett skäl till detta ställningstagande från gruppens sida torde ha varit att flertalet av de remissorgan som i sina yttranden över SSK:s diskussionsbetänkande (SOU 1975:6 Huvudmannaskapet för specialskolan och särskolan) ställde sig avvisande eller tveksamma till ett primärkommunalt huvudmannaskap, ansåg att resursfrågan hade haft avgörande betydelse vid deras ställningstagande. De menade att en kommunalisering kunde leda till sämre standard för specialskolan. Risken ansågs stor att den lilla gruppens intressen skulle komma i kläm vid de kommunala skolstyrelsernas prioriteringar av olika behov. Genom att föreslå att garantier skapades för att specialskolans nuvarande "koncentrerade resurser" även vid en kommunalisering skulle finnas kvar, gick arbetsgruppen denna remissopinion till mötes.

Enligt vår mening får det förslag som SSK:s arbetsgrupp i detta avseende lagt fram utgöra ytterligare en utgångspunkt för diskussionen om huvudmannaskapet. Oavsett vem som formellt har huvudmannaskapet för specialskolan skall även i fortsättningen samma resurser som nu garanteras dess elever. Detta betyder att staten i framtiden under alla omständigheter behåller det egentliga ansvaret för specialskolan. I den nya huvudmannaskapsdiskussionen bör självfal-

let diskuteras vilka uppgifter som därvid kommer att finnas kvar för den kommunala skolstyrelsen eller motsvarande landstingskommunala om staten frånhänder sig det formella huvudmannaskapet.

F. n. finns det en särskild styrelse vid varje specialskola. Den består av ordförande, skolchefen i kommunen, rektor och fyra andra ledamöter. En ledamot bör vara legitimerad läkare. Skolöverstyrelsen (SÖ) utser ordförande och icke självskrivna ledamöter. Vid sammanträdena har representant för föräldraförening rätt att närvara. SSK:s arbetsgrupp för specialskolan föreslår att det även vid en kommunalisering av specialskolan skulle finnas kvar en särskild styrelse. Dess uppgift skulle vara att även i fortsättningen tillse att verksamheten vid specialskolenheten bedrivs ändamålsenligt och enligt gällande föreskrifter. Styrelsen skulle vidare främja pedagogiska försök och lärarnas fortbildning samt befordra samarbetet mellan hem och skola liksom samverkan mellan skola och samhälle. Styrelsens ledamöter skulle, som hittills, följa specialskoleundervisningens utveckling och skaffa sig personlig kännedom om verksamheten vid skolenheten. Styrelsen skulle slutligen pröva frågan om barns rätt till undervisning i specialskolan.

SSK:s arbetsgrupp konstaterar, att det inte går att vid en kommunalisering av specialskolan låta dessa lokalstyrelser få formell beslutanderätt. Principen om den kommunala självstyrelsen, som den kommer till uttryck i kommunallagen och för skolans del i skollagen, är inte förenlig med något annat än att ett kommunalt organ svarar för skolväsendet i kommunen. Arbetsgruppen uttalar emellertid den förhoppningen att de lokala styrelserna vid specialskolorna ändå vid en kommunalisering skulle få stora möjligheter att i praktiken påverka de beslutande organen.

För diskussionen om huvudmannaskapet är detta ytterligare en viktig utgångspunkt. Vid en kommunalisering förlorar de nuvarande styrelserna vid specialskolorna den lagliga möjlighet de nu har att leda verksamheten vid skolorna. Även om de i praktiken kan komma att få ett stort inflytande – fastän möjligen olika på olika håll – så kommer de att sakna den formella rätten att påverka utvecklingen. Det kommer således att i varje särskilt fall vara nödvändigt att gå via skolstyrelsen för att åstadkomma ett beslut.

SSK:s arbetsgrupp erinrar i det här sammanhanget om att skollagen har en bestämmelse om att en särskild styrelse kan inrättas för del av en kommuns gymnasieskola. På denna styrelse kan då vissa av skolstyrelsens befogenheter överföras. Arbetsgruppen väcker tanken att en motsvarande regel kunde införas för de särskilda styrelserna för specialskolorna. En sådan ändring i skollagen torde emellertid få läggas upp på samma sätt som den nuvarande regeln om särskild styrelse för gymnasieskola. Där står det att regeringen endast "på framställning av kommunfullmäktige" får besluta om en särskild styrelse. Inte heller där har alltså staten velat rubba på regeln om den kommunala självstyrelsen.

Vem som har det formella ansvaret för driften av en skola är en väsentlig fråga. Nyligen har en utredning lagt fram ett betänkande där den frågan kom att bli en huvudfråga. Det gäller förslaget från Arbetsgruppen för samefrågor (Administration och ledning av en samisk utbildningsväg, DsU 1978:5). Samerna, som själva var representerade i arbetsgruppen, hävdade att de måste få ett avgörande inflytande över såväl den statliga sameskolan som över den "samiska utbildningsväg" som skall finnas i det övriga skolväsendet.

Parallellen med den statliga sameskolan är här inte av en tillfällighet vald av oss. I den tidigare diskussionen om huvudmannaskapet för specialskolan har ofta sådana paralleller dragits och från dövas egna organisationer får man ofta höra att samerna och döva har likartade problem. De har var sitt eget språk och var sin egen skola. En kommunalisering av dessa skolor har diskuterats de senaste tio åren. Argumenten har ofta varit likartade även om debatten för sameskolan har förts för sig och debatten om specialskolan för sig. Sedan något år är det emellertid klart (prop. 1976/77:80, KrU 1976/77:43) att sameskolan även i fortsättningen skall ha staten som huvudman. Det avgörande skälet till detta var att det samiska inflytandet över sameskolan lättare kunde utövas under statligt huvudmannaskap. Man menade t. o. m. att det ingav principiella betänkligheter att lokala organ i vilka minoriteten saknade allt inflytande och inte heller lämpligen kunde beredas sådant, skulle ha hand om undervisningen för en grupp som var i så utpräglad minoritet som samerna.

Som ytterligare en utgångspunkt för det fortsatta resone-

manget gäller alltså att ett statligt huvudmannaskap – men inte ett kommunalt – kan ge de nuvarande specialskolestyrelserna ett reellt *och* formellt ansvar för skolornas drift. Samtidigt är det endast i dessa specialskolestyrelser som det finns möjligheter för t. ex. medicinsk, pedagogisk och psykologisk sakkunskap att medverka vid och påverka besluten.

Vår utgångspunkt för ett ställningstagande beträffande specialskolans huvudmannaskap är sammanfattningsvis först och främst att varje förändring av huvudmannaskapet för en skolform nödvändigtvis måste leda till förbättringar för den eller de elevgrupper skolformen omfattar. Vi diskuterar alltså inte enbart organisatoriska förändringar.

Vi anser vidare att följande utgångspunkter måste vara ledande för våra förslag till beslut:

- ☐ Integrationsutredningens direktiv fastslår, att specialskolan skall behållas som särskild skolform och att det för denna skolform skall finnas bestämmelser och resurser, som är nödvändiga för elevernas specifika handikapp, exempelvis den tioåriga skolplikten. När det gäller specialskolan för döva och hörselskadade innebär denna punkt i direktiven bl. a. ett erkännande av dövas tvåspråkighet. Svenska är ett främmande språk som lärs in sedan barnet lärt sig teckenspråk.

- ☐ Huvudmannaskapet för grundskolan är delat mellan stat och kommun. Staten svarar för en stor del av skolans finansiering. Staten har det samlade ansvaret för skolans mål och innehåll. Staten ansvarar för att vi har ett enhetligt skolsystem och en likvärdig utbildningsstandard över hela landet. I övrigt är skolan kommunens och den kommunala skolstyrelsens angelägenhet.

  Kommunens ansvar för skolan bygger på tesen om att "endast som kommunal kan skolan vara en medborgerlig angelägenhet av första rangen ute i kommunerna".

- ☐ Huvudmannaskapet för specialskolan är inte delat eller dubbelt som för det övriga skolväsendet. Staten ensam har ansvaret för specialskolan, såväl vad gäller mål och innehåll och utbildningsstandard som vad beträffar ekonomi och administration.

- Specialskolans upptagningsområde är inte som i fråga om övriga skolformer en eller möjligen ett par kommuner. Specialskolan för synskadade och de tre specialskolorna för flerhandikappade har alla landets kommuner som upptagningsområde. Specialskolorna för döva och hörselskadade har upptagningsområden omfattande ca 50 kommuner.

- Specialskolorna har sina särskilda skolstyrelser med sju ledamöter, varav en är legitimerad läkare. I skolstyrelsen för specialskolan ingår skolchefen i den kommun, där skolan är belägen, samt rektor för skolan. Representat för föräldraföreningen har rätt att närvara. Med sin samlade medicinska, pedagogiska och psykologiska sakkunskap har specialskolans styrelse en viktig funktion att fylla.

  Principen om den kommunala självstyrelsen, uttryckt i kommunallag och skollag, utesluter beslutanderätt för den särskilda specialskolestyrelsen vid en eventuell kommunalisering av specialskolan.

- Jämförelser med diskussioner om och beslut fattade beträffande sameskolan och "samisk utbildningsväg". Många menar att samerna och döva har likartade problem. De är minoriteter med eget språk och egna skolor. Sameskolan skall enligt ett beslut nyligen även i fortsättningen ha staten som huvudman. Det avgörande skälet för detta beslut var att det samiska inflytandet över sameskolan endast kunde utövas under statligt huvudmannaskap.

- Omfattningen av integrationsutredningens direktiv gör en diskussion motsvarande den om "samisk utbildning" nödvändig beträffande "dövas utbildningsväg" från förskola t. o. m. vuxenutbildning.

6 Specialskolornas samarbete med kommuner och landstingskommuner

6.1 Inledning

I SSK:s betänkanden finns det mycket omsorgsfullt gjorda kartläggningar av hur specialskolorna fungerar i olika hänseenden. I betänkandet (SOU 1974:36) Skolan, staten och kommunerna redogörs t. ex. för undervisningens innehåll vid specialskolorna, för undervisningens organisation och för ämnen och timplaner. Vidare redogörs för elevvårdsarbetet vid skolorna, för skollokalerna, för läromedelsförsörjningen och för den pedagogiska ledningen. I en promemoria från den 19 juni 1975 tas frågor kring ansvarsfördelningen i pedagogiska och organisatoriska frågor vid specialskolorna upp. I betänkandet (SOU 1976:10) Skolans ekonomi har en analys gjorts av kostnaderna och intäkterna vid specialskolorna. Slutligen sammanfattar SSK:s arbetsgrupp rörande specialskolan de olika erfarenheter utredningen vunnit under åren i en promemoria (PM 1978-01-11) Specialskolan och Särskolan. Denna promemoria har överlämnats till integrationsutredningen.

Enligt utredningens mening finns det ingen anledning att "göra om" det arbete SSK gjort. Den analys som vi således talat om i det föregående och som skulle ha utgjort den grund på vilken den nya diskussionen om huvudmannaskapet skulle bygga, finns redan. I ett avseende bör den emellertid kompletteras. SSK har inte tagit steget ut direkt till de nio specialskolor som ligger i åtta olika kommuner. Ingen analys har gjorts av hur det "ser ut" på platsen för varje skola, vilket samarbete som där utvecklats med kommunen/landstingskommunen och vilka utvecklingsmöjligheter som finns. I det följande redovisas en sådan kartläggning, skola för skola. Materialet har sammanställts efter intervjuer med special-

skolornas rektorer, skoldirektörerna på skolorten (i Stockholm i stället elevvårdsrotelns konsulent för hörselundervisningen) samt med hörselvårdskonsulenterna i hemlandstingen.

6.2 Birgittaskolan

Birgittaskolan i Örebro är den största av specialskolorna för döva och hörselskadade. Skolan har låg-, mellan- och högstadium. Örebro är en centralort för rikets döva och inom kommunen finns, förutom Birgittaskolan, både specialförskola för hörselskadade och gymnasial utbildning för döva och gravt hörselskadade samt Ekeskolan, specialskolan för bl. a. dövblinda elever. Ett visst mått av samarbete mellan inom Örebro kommun belägna specialskolor och skolstyrelsen i Örebro är garanterat genom att skoldirektören enligt specialskolförordningen ingår som ledamot i specialskolans styrelse. När samverkansfrågor diskuteras i resp. styrelse finns alltså företrädare för den primärkommunala skolstyrelsen med i dessa. Vid åtskilliga tillfällen har styrelserna beslutat utreda vissa samverkansfrågor, varvid skoldirektören eller hans suppleant (bitr. skoldirektör) utsetts ingå i utredningen. Samverkan mellan Birgittaskolan och Örebro kommun sker för övrigt inom följande av skolans ansvarsområden.

Undervisning

Birgittaskolan samverkar med det kommunala skolväsendet dels genom att kommunens f. d. hörselklasser nu är Birgittaskolans externa klasser, dels genom att Birgittaskolans högstadium är lokalintegrerat med Almbyskolans högstadium. Från både skolans och kommunens sida anser man att Birgittaskolans övertagande av hörselklasserna är en mycket god lösning. Skoldirektören tillägger, att lokalintegrering av några klasser med döva eller hörselskadade barn i en skolenhet fungerat bättre än integrering av den storleksordning som finns vid Almbyskolan, där hela Birgittaskolans högstadium delar skola med ett av kommunens högstadier.

Gymnasieskolan för döva och gravt hörselskadade,

kommunal gymnasieskola med 100 % statsanslag och under läsåren 1967/68–1971/72 en försöksverksamhet, men sedan läsåret 1971/72 en permanentad verksamhet, har i fråga om lärarresurser så att säga vuxit fram ur Birgittaskolan. I synnerhet under gymnasieskolans första år var det mycket vanligt att den delade lärartjänster med Birgittaskolan. Detta skedde genom att Birgittaskolans lärare erhöll fyllnadstjänstgöring i gymnasieklasser med döva ungdomar eller åtog sig extratimmar på gymnasieskolan. Under senare år har en minskning av denna typ av lärarsamarbete skett. Skälet är huvudsakligen av facklig natur, då de kommunalt anställda kräver att bli erbjudna fyllnadstjänstgöring i gymnasieklasser för döva barn – oavsett om de har kompetens för undervisning av döva eller ej – före behöriga lärare från Birgittaskolan. Enligt skoldirektören är den integrationsform som tillämpas vid gymnasieskolan mycket värdefull. Han ser det som en stor fördel att lärarna på gymnasieskolan har både klasser med hörande elever och klasser med döva elever. På så sätt breddas möjligheterna för lärarsamverkan. Sådan lärarsamverkan saknar han vid Almbyskolan, där kommunens högstadielärare och dövlärarna undervisar enbart i "egna" grupper och inte i övrigt samarbetar. Från dövlärarnas sida hävdas ofta motsatsen. Man anser att dövundervisningen kräver ett odelat engagemang från lärarens sida och att en splittring mellan dövundervisning och undervisning av hörande elever är till skada för de döva eleverna.

Studiedagar med gemensamt program för kommunens lärare och specialskolans lärare är numera sällsynta. Anledningen till att man har skilda program för studiedagar är den, att endast frågor av mer övergripande art kan ha intresse för både dövlärare och lärare för hörande elever. Specialskolans rektorer deltar däremot ibland i kommunens rektorskonferenser, där ju just sådana mer övergripande frågor diskuteras.

På grund av att Birgittaskolan ursprungligen organiserades för att motta samtliga landets högstadieelever fanns från början underlag för behov av en tjänst som yrkesvalslärare. Denne har under åren etablerat ett mycket värdefullt samarbete med gymnasieskolan och den syo-konsulent, som verkar där. Skolornas skilda huvudmannaskap har här inte

påverkat samordnings- och samarbetsmöjligheterna.

Beslutad och i särskilt avtal fastställd samverkan mellan kommunen och Birgittaskolan finns f. n. inom det hörseltekniska området. Formellt tillhör tjänsterna – tillsammans sex ingenjörer och tekniker – Birgittaskolan, men arbetet är förlagt såväl till gymnasieskolans olika skolenheter som till Birgittaskolans undervisningslokaler i och utanför Örebro. Även Ekeskolan får del av denna personalresurs. Alla berörda parter uppskattar denna lösning, som bl. a. innebär ett rationellt utnyttjande av material och personal.

Fritidsverksamhet

Birgittaskolans fritidsverksamhet är omfattande. Skolan har behov av en egen organiserad verksamhet. Det finns emellertid även ett starkt behov av samordning med såväl Örebro kommun som med olika organisationer som svarar för fritidsverksamhet.

Samordningen mellan skolan och kommunen sker organisatoriskt mellan skolans fritidsledning och kommunens fritidskontor. I en rad kommunala fritidsaktiviteter deltar Birgittaskolans elever enskilt eller i större eller mindre grupper. Kommunens tillgängliga lokal- och personalresurser utnyttjas. Till Birgittaskolan kommer i gengäld hörande barn, som deltar i "integrerad" fritidsverksamhet. Det sker alltså ömsesidigt utbyte.

Kommunens allmänna ungdomsgårdsverksamhet utnyttjas av Birgittaskolans elever dels "på vanligt sätt", dels genom speciella arrangemang, organiserade bara för Birgittaskolans elever. Kommunen har dessutom byggt upp en speciell ungdomsgård för de döva och hörselskadade elever som finns inom kommunen. Dit kommer elever från Birgittaskolans mellan- och högstadium liksom från gymnasieskolans specialklasser för döva och hörselskadade. En rad fasta aktiviteter finns där, och personalen är kommunalt anställd. Birgittaskolan bidrar i samband med särskilda arrangemang vid ungdomsgården med personal och betalar omkostnader. Skolan erlägger en hyra till Örebro kommun för denna ungdomsgård.

Fritidsaktiviteterna har f. n. en omfattning, som bedöms vara lämplig till storlek och variation. Samarbetet med kommunen är det allra bästa.

Boende

En samordning i mindre skala mellan den kommunala gymnasieskolan för döva och gravt hörselskadade och Birgittaskolan har åstadkommits beträffande elevernas boende. Önskemål om ett ökat samarbete har emellertid under senare år framförts i anslagsframställningar från både kommunen och Birgittaskolans styrelse. Det anses allmänt att det finns goda förutsättningar för ett bättre utnyttjande av tilldelade resurser, om en större del av personalen och elevbostäderna disponeras gemensamt.

Landstingen och Birgittaskolan

Både Birgittaskolan och kommunen utnyttjar Örebro läns landstings medicinska resurser. Detta sker bl. a. på konsultbasis, där regionsjukhusets läkare efter överenskommelse med resp. huvudman engageras. Även andra sjukvårdsinrättningar tillhörande Örebro läns landsting utnyttjas självfallet. Samma läkare svarar i regel för de döva och hörselskadade eleverna under deras obligatoriska skolgång och under gymnasietiden. Hörcentralens samlade resurser utnyttjas också av både Birgittaskolan och kommunens skolor.

Landstinget är i Örebro län fortfarande huvudman för förskoleundervisningen för döva och hörselskadade barn i länet. Samarbetet mellan Birgittaskolan och förskoleverksamheten inom landstinget har under åren successivt utvecklats. Birgittaskolan har sedan flera år kunnat erbjuda ett fast samarbete, då en halv lärartjänst disponeras för samordning av undervisningen förskola – lågstadiet. Ett lärarutbyte mellan förskolan och specialskolan har därför kunnat genomföras utan formella hinder. Ett utökat samarbete planeras.

6.3 Ekeskolan

Ekeskolan i Örebro, som tar emot elever från hela landet, är en specialskola för synskadade elever som har någon form av tilläggshandikapp. Skolan fungerar också som ett rikets resurscentrum för synskadade gravt utvecklingsstörda barn och ungdomar och för barn som är både syn- och hörselskadade. De flesta synskadade elever som går på Ekeskolan är

utvecklingsstörda. Dessutom finns bland Ekeskolans elever en speciell grupp barn med Spielmeyer-Vogts sjukdom och en liten grupp dövblinda elever. Vad som ovan under avsnitt 6.2 har sagts om Örebro kommuns skoldirektörs medverkan i specialskolans styrelse och vissa utredningar för specialskolans räkning gäller också här.

Undervisning

Fasta samarbetsformer mellan Ekeskolan och Örebro kommun saknas. Något behov av sådana fasta former har från skolans sida inte heller uttalats. Lärarna deltar vid enstaka tillfällen i kommunens studiedagar för lärare. Andra personalkategorier som t. ex. sjuksköterska, vaktmästare och kurator inbjuds av kommunen på motsvarande sätt som lärarna till lämplig fortbildning.

Några av Ekeskolans elever har varit integrerade i kommunens grundskola. Assistenter och särskild resurslärare för dessa elever kom från Ekeskolan. F. n. har en av Ekeskolans speciallärare särskild specialundervisning med en integrerad blind elev i årskurs 2 i en grundskola. Samma elev har fått viss orienteringsundervisning av skolans anpassningslärare.

Fritidsverksamhet

Fritidsverksamhet för Ekeskolans elever i grupper med inte handikappade barn är enligt rektor svår att genomföra. Utvecklingsstörningen hos de synskadade eleverna tycks vara det största hindret för kontakt. I en judoklubb, där även fritidsledare från Ekeskolan deltar, fungerar dock samarbetet bra. I övrigt förekommer regelbundna fritidsaktiviteter för Ekeskolans elever tillsammans med seende utvecklingsstörda ungdomar på omsorgsstyrelsens fritidsgård. Även fritidsdagar har genomförts tillsammans med särskolans elever och med positiva resultat.

Några gånger har elever från närbelägna grundskolor deltagit i aktiviteter som kälkåkning, idrott och lek på Ekeskolan. Utbyte förekommer också med scoutavdelningar i närheten av Örebro. Enstaka elever med syn- och hörselskador har vid vissa tillfällen deltagit i fritidskurser för hörselskadade.

Boende

En stor del av Ekeskolans elever bor i lägenheter i vanliga bostadsområden i Örebro. Trots att det har varit så under många år har kontakten med andra barn och ungdomar inom områdena varit dålig. Ekeskolans elever tolereras och har inte varit utsatta för mobbning, men de har inte kommit in i några kamratgäng. Endast en nioåring med synrester leker regelbundet ute på gården med andra inte handikappade barn.

Landstingen och Ekeskolan

Gränserna mellan stat och landsting är svåra att dra, när det gäller ansvaret för barn och ungdomar som är synskadade och utvecklingsstörda. Detta gäller särskilt kostnadsansvaret. En utvecklingsstörd elev som går i specialskola kostar inte landstinget någonting. Mellan Ekeskolan och landstingen har det många gånger blivit diskussion om vem som skall betala kostnaderna för hjälpmedel, assistenter m. m., då en elev flyttats från Ekeskolan till skola eller annan verksamhet i ett landsting. Eleven är då inte längre specialskolans elev och kostnaderna för eleven bör belasta landstinget.

När det gäller flerhandikappade elever blir många personalgrupper engagerade och inblandade redan då de handikappade barnen är små. Det gäller t. ex. förskolekonsulent för synskadade, hemvägledare, kurator inom omsorgsstyrelsen. Det är en allmän uppfattning att det är viktigt att det handikappade barnets familj skyddas mot att alltför många personer blandas in på samma gång. En person bör helst svara för den direkta familjekontakten. I detta måste skolan och landstingen samverka och samordna.

Ekeskolans samverkan med landstingens omsorgsstyrelser sker huvudsakligen på tjänstemannanivå. Det är oftast gott samarbete mellan Ekeskolan och landstingens pedagogiska hörselvård (hemvägledare och hörselvårdskonsulenter). Skolan anlitar också konsulenter för sjuk- och tandvård från landstinget. Vidare finns samverkan med syntekniska avdelningen vid regionsjukhuset i Örebro. För synskadade utvecklingsstörda elever i grundskoleåldern, för vilka man föreslår placering i särskolan, behövs kontakter med och information till mottagande särskola och framför allt mottagande lärare. Hittills har Tomtebodaskolans reselärare – i mån av tid och

möjlighet – hjälpt till vid sådana överflyttningar.

6.4 Hällsboskolan

Hällsboskolan i Sigtuna kommun är en specialskola för observation, utredning, korttidsbehandling och undervisning av hörselskadade barn med anpassningssvårigheter. Skolan tar också emot normalhörande gravt tal- och språkskadade barn. Skolan har hela riket som upptagningsområde.

Undervisning

Hällsboskolan delar vissa lärare med Sigtuna kommun. Det gäller speciellt lärare i övningsämnen, där Hällsboskolan inte själv har underlag för hela tjänster.

Hällsboskolan utnyttjar kommunens bokbuss och kommer troligen fr. o. m. höstterminen 1979 också att få utnyttja kommunens AV-central.

Information om dövhandikappet ges av Hällsboskolans personal kontinuerligt till elever och lärare vid kommunens grundskola och gymnasieskola. Skoldirektören anser att samarbetet mellan Hällsboskolan och kommunens hörselundervisning borde vidgas. Kommunens elevunderlag är i regel för litet för att man skall kunna bilda hörselklasser. Ett gemensamt utnyttjande av lärare med specialkunskaper om hörselundervisning skulle, enligt skoldirektören, vara välkommet. Han erinrar också om att resurstillgången för kommunens hörselskadade elever är markant sämre än för motsvarande elever vid Hällsboskolan.

Fritidsverksamhet och boende

Utbudet av föreningars och organisationers fritidsverksamhet i kommunen utnyttjas också av Hällsboskolan. En stor del av skolans elever bor sedan ett par år tillbaka i villor inom Sigtuna kommun.

Landstingen och Hällsboskolan

Hällsboskolans samarbete med landstingen gäller framför allt de landsting genom vars pedagogiska hörselvård rekry-

tering av elever sker. I övrigt har skolan tillgång till egen pedagogisk, medicinsk och teknisk expertis.

6.5 Kristinaskolan

Kristinaskolan i Härnösand är låg-, mellan- och sedan hösten 1978 också högstadieskola. Skolans upptagningsområde är mycket stort (se bilaga 2), vilket gör att skolans omsorger för elevernas boende, fritid och resor blir speciellt krävande.

Undervisning

Kristinaskolans högstadium är förlagt till en högstadieskola i Härnösand. Här har givits många tillfällen till samarbete mellan kommunens och specialskolans skolledning och lärare. Specialskolans lärare informerar t. ex. kommunens elever och lärare om dövhandikappet. Informationen ges ca fyra timmar per undervisningsgrupp och läsår.

En viss samordning finns även i själva undervisningen. I fritt valt arbete har Kristinaskolans årskurs 8 gått samman med kommunens högstadieelever, t. ex. i badminton-, bowling-, matlagnings-, maskinskrivnings-, mode- och klädsömnadsgrupper. Ett försök med samundervisning för döva och hörande elever försiggår i trä-, metall- och textilslöjd. Lärarresursen består då av en dövlärare och en övningslärare utan specialundervisningskompetens. Dessa undervisar samtidigt.

Lokalerna på högstadieskolan är utrustade med teleslingor för de specialskoleelever som finner sig ha nytta av hörapparat samt för de hörselskadade elever kommunen själv har. Krisitinaskolan köper och ansvarar för de tekniska hjälpmedlen. Kristinaskolan köper läromedel, medan kommunen bidrar med förbrukningsmaterial för specialskolans högstadieklasser.

Kristinaskolan tar emot praktiserande pryo- och syoelever från kommunen.

Skolledarna i Härnösands kommun har en rektorskonferens per månad. Kristinaskolans rektor och studierektor deltar.

Det f. d. elevhemmet på Kristinaskolan kommer i framtiden om möjligt att göras om till klassrum för kommunens elever.

En kommitté, bestående av representanter från personalorganisationerna och Kristinaskolans föräldraförening har börjat arbeta med frågor rörande detta projekt.

Fritidsverksamhet

Kristinaskolan har inga fritidsaktiviteter gemensamma med kommunens grundskola och gymnasieskola. Kristinaskolans elever deltar dock i visst föreningsliv "på stan". Skolan uppmuntrar eleverna till sådana aktiviteter men anser också att elevernas egna önskemål om fritidsverksamhet måste respekteras.

Boende

En utflyttning av elever från skolans elevhem till lägenheter i bostadshus har börjat. Den beräknas vara slutförd läsåret 1982/83.

Övriga kommuner och Kristinaskolan

Kristinaskolan har närmare samarbete också med två andra kommuner inom sin region, nämligen med Östersunds kommun, där en extern klass finns, och med Skellefteå, där det också finns en extern klass.

Landstingen och Kristinaskolan

Kristinaskolan samarbetar med landstingen främst inom det hörseltekniska området. Det finns hörselingenjörer både inom landstingets pedagogiska hörselvård och på specialskolan. De samarbetar och i Härnösand använder man samma laboratoriematerial. I skolplaceringsfrågor samarbetar skolan med hörselvårdskonsulenterna och förstadielärarna inom regionen. Som på övriga skolor finns på Kristinaskolan en halv lärartjänst för samverkan skola–förskola. Specialskolan och den pedagogiska hörselvården inom regionen samplanerar personalkurser.

6.6 Manillaskolan

Manillaskolan i Stockholm intar i viss mån en särställning bland specialskolorna för döva och hörselskadade. Det är den

äldsta av dessa skolor, och i Stockholm finns också Alviksskolan med sina hörselklasser och sin gymnasieskola för hörselskadade. Stockholms skolförvaltning har dessutom på sin elevvårdsbyrå en konsulent anställd för de hörselskadade elevernas räkning. Manillaskolan kan alltså redovisa en något annorlunda samverkan med kommunen än övriga specialskolor för döva och hörselskadade.

Undervisningen

Med elevvårdsbyrån vid Stockholms skolförvaltning har Manillaskolan kontinuerligt och informellt täta kontakter rörande skolplacering av nybörjare. Genom hörselkonsulenter och förstadielärare blir berörda barn och föräldrar tidigt informerade om hörsel/dövundervisningens möjligheter. Den pedagogiska hörselvårdens representanter framhåller, att konferenserna kring elevernas skolplacering är viktiga och ser gärna, att samverkan mellan de olika skolformerna och hörselvården intensifieras, eftersom en definitiv skolplacering för elever som ligger i gränsområdet specialskola – hörselklass många gånger är så svår att göra.

En halv lärartjänst är tilldelad Manillaskolan för samverkan med förskolan. Då det emellertid i Stockholmsområdet finns flera förskolor för döva och hörselskadade barn, är tjänsten, som måste splittras över alla förskoleenheter, inte tillräcklig. Specialskolan har ett behov av att så tidigt som möjligt gå in i samverkan med förskolan rörande de döva barnen, och samverkanstjänster är därför viktiga tjänster. Skolan anser sig behöva flera sådana.

Samverkan med elevvårdsbyrån vid Stockholms skolförvaltning och med Alviksskolans hörselklasser sker för de skolpliktiga elevernas räkning hela deras grundskoletid igenom. Omplacering av elever sker i båda riktningarna. Det känns ofta både för föräldrar och ansvariga inom skolorna svårt att på ett tidigt stadium låsa sig vid en viss placering. Flera elever (läsåret 1978/79 tolv stycken) har, som ett uttryck för detta, varit inskrivna vid Manillaskolan, som svarat för deras boende och deras resor till och från boendeorten, men fått sin skolgång på Alviksskolan. Av länsskolnämnden i Stockholms län har Manillaskolan tilldelats lärarveckotimmar motsvarande två tjänster, att användas dels som stöd för

dessa döva elever, dels för undervisning i teckenspråk i Alviksskolan. Där har också Manillaskolan en extern lågstadieklass. Vid konferenser om dessa elever deltar berörda lärare och elevvårdslag från båda skolorna. Av de elever som flyttats från specialskolan till hörselklasser, är många invandrarbarn. Det gäller elever, som hörselmässigt att döma från början borde tillhöra Alviksskolan, men vars språkligt svåra situation gör att de åtminstone i sin svenska skolstart bäst hör hemma på Manillaskolan. För finska elever finns på Alviksskolan hemspråkslärare som kan undervisa också de finskspråkiga Manilla-elever som finns på skolan.

Alviksskolans svårast hörselskadade elever får hjälp i fråga om studie- och yrkesorientering av Manillaskolans syokonsulent.

Alviksskolan å andra sidan kan till de elever som tillhör Manillaskolan dela med sig av den habiliteringsresurs i form av sjukgymnastik och arbetsterapi, som landstinget ställt till Alviksskolans förfogande.

Samverkan mellan skolformerna eller mellan specialskolan och landstingens hörselvård vad gäller teknisk eller medicinsk expertis förekommer sällan, inte heller vad gäller tekniska hjälpmedel eller utnyttjande av anläggningar för intern television etc. Varje enhet har sina egna experter och sina egna hörseltekniska laboratorier m. m.

För kommunens hörselpedagoger och för Manillaskolans lärare förekommer sällan gemensamma studiedagar, även om ett önskemål finns om samarbete och gemensam fortbildning i vissa frågor.

Fritidsaktiviteteter

Ca 75 % av Manillaskolans elever bor i sina föräldrahem. Övriga elever bor i fosterhem eller i av skolan förhyrda elevvåningar. Trots detta känner de sig i behov av en mera meningsfylld fritid än hemmen kan ge och samlas gärna på skolans elevhem på kvällar och eftermiddagar, dvs. på ställen där de kan träffa kamrater som har deras eget språk. Detta gäller också ferier och veckoslut. Manillaskolan får därför ta ansvaret för fritidsaktiviteter långt utöver dem som ingår i en vanlig SIA-skola. Viss samordning sker med socialvårdande myndigheter, Stockholms dövas förening, Hörselfrämjandet och fritidsnämnderna.

Övriga kommuner och Manillaskolan

Samverkan mellan Manillaskolan och andra kommuner inom regionen än Stockholms kommun förekommer praktiskt taget inte eftersom var och en så att säga tar sitt ansvar beträffande sina hörselskadade elever. Sporadiskt händer det att elever flyttas från hörselklass till specialskola genom initiativ av hörselvårdskonsulenten. Sedan regionskonferenserna (se avsnitt 6.12) kommit i gång har dock kontakterna blivit flera.

Landstingen och Manillaskolan

Samverkan mellan landstingen och Manillaskolan är begränsad till planering rörande elevernas skolplacering samt till regionskonferenserna, som sköts av Manillaskolan. Samverkan sker också vid inköp av hörapparater (landstingens inköpscentral).

Från landstingens pedagogiska hörselvård framförs önskemål om mera samarbete med specialskolan. Hörselvårdskonsulenterna vill t. ex. delta i specialskolans studiedagar och önskar att de blev automatiskt kallade till sådana.

6.7 Tomtebodaskolan

Tomtebodaskolan i Solna kommun i Stockholms län, som är en specialskola för gravt synskadade elever, har hela landet som upptagningsområde. Skolan har också ansvaret för den regionala organisationen av stödverksamheten för synskadade elever. Denna är uppdelad på fem regioner, och inom var och en av dessa är förskolekonsulenter och reselärare placerade bl. a. för att ge synskadade barn och ungdomar i förskolan, grundskolan och gymnasieskolan hjälp och service i skolsituationer.

Undervisning

Skolchefen i Solna kommun ingår i Tomtebodaskolans styrelse och samråd mellan skolstyrelsen och skolan sker regelbundet.

Tomtebodaskolans högstadieelever gör studiebesök i yrkesorienterande syfte tillsammans med högstadieelever i

Solna. Några försök att låta enstaka högstadieelever från Tomtebodaskolan få sin undervisning i vissa ämnen i Solna kommuns skolor har gjorts, men har stött på såväl schematekniska svårigheter som transportsvårigheter på grund av för långa avstånd mellan skolorna. Av samma skäl har man inte kunnat ha något gemensamt utnyttjande av lokaler m. m. Tomtebodaskolan har ett stort överskott på lokaler och skulle kunna hyra ut sådana till Solna kommun. Vissa förslag finns om att låta seende Solnaelever gå i skola på Tomtebodaskolan, s. k. omvänd integrering. Förslagen har inte ännu realiserats. Man är tveksam både från kommunens och specialskolans sida, bl. a. på grund av de långa avstånden som skulle kräva någon form av "bussning".

Fritidsverksamhet

Vissa fritidsaktiviteter vid Tomtebodaskolan är samordnade med motsvarande verksamheter utanför skolan. Det gäller t. ex. scouting och aktiviteter vid Birkagården på Örbyhus. Tomtebodaskolans rektor framhåller emellertid att det är viktigt med fritidsaktiviteter på själva Tomtebodaskolan, eftersom de barn som finns på skolan ofta ännu inte är mogna att integreras eller att delta i seendes aktiviteter.

Tomtebodaskolan har en fin simhall. Solna kommun har endast en liten simbassäng. Ett gemensamt nyttjande av specialskolans simhall har diskuterats men något avtal har ännu inte slutits.

Övriga kommuner och Tomtebodaskolan

Tomtebodaskolan är riksskola och har följaktligen kontakt med många av rikets kommuner. Skolans rektor påpekar att specialskolans styrelse kan besluta endast om ett barn har rätt till undervisning i specialskolan, eftersom det är barnets hemkommun som ytterst bestämmer i vilken skolform eleven skall undervisas. Rektor anser, att kontakterna mellan specialskolans ledning och kommunerna inte är tillräckliga i samband med att beslut fattas om integrering av en synskadad elev. Kommunen rådgör oftast endast med specialskolans förskolekonsulent och reselärare i samband med skolplaceringsbeslutet. Det är inte tillräckligt, menar rektor för Tomtebodaskolan. Den samlade erfarenhet som finns vid

Tomtebodaskolan om alla de svårigheter som kan uppkomma då ett barn integreras i vanlig skola bör utnyttjas.

Tomtebodaskolans rektor påpekar att kommunansvariga ofta har svårt att förstå varför inte specialskolan kan stå för alla kostnader också för en synskadad elev i kommunens skola, då staten tar hela ansvaret för eleven under hans eller hennes specialskoletid.

Landstingen och Tomtebodaskolan

Tomtebodaskolan samverkar med landstingen genom sina förskolekonsulenter/reselärare. Detta sker framför allt på barnrehabiliteringens och särskolans område.

Läsåret 1978/79 har diskuterats placering av särskoleklasser för synskadade förskolebarn vid Tomtebodaskolan. Där skulle barnen ha nära till sakkunnig hjälp av olika slag. Ett annat alldeles färskt förslag är att landstingets reselärare inom BDU-området (blinda, döva utvecklingsstörda) skulle få en expedition på Tomtebodaskolan tillsammans med östra regionens reselärare och förskolekonsulenter.

I vissa län finns ett gott samarbete mellan Tomtebodaskolans regionala befattningshavare (förskolekonsulenter och reselärare) och landstingens syncentraler. Det är oftast Tomtebodaskolans personal som tar initiativet till samarbetet. På sina håll förekommer vissa svårigheter bl. a. beroende på att vissa av syncentralernas synpedagoger har ambition att ensamma vilja sköta barnen. Det finns å andra sidan hos Tomtebodaskolans befattningshavare en tendens att underskatta den hjälp som syncentralerna kan ge. Det måste således skapas rutiner för samarbetet.

6.8 Vänerskolan

Vänerskolan, specialskola för döva och hörselskadade i Vänersborgs kommun, har låg-, och mellan- och högstadium. Vänerskolan har dessutom externa klasser i Göteborg och Halmstad.

Undervisning

Samarbetet mellan Vänerskolan och Vänersborgs kommun fungerar, enligt skoldirektören i Vänersborg och Vänerskolans skolledning, enligt följande. Skolledarna i kommunen har fyra konferenser per år, vid vilka Vänerskolans rektor och studierektor deltar. I bristsituationer beträffande lärare inom kommunen eller specialskolan kan tjänster köpas eller övertaliga lärare i någon av skolformerna anställas av den andra skolan.

Vänerskolan ingår under åren 1978–82 tillsammans med Vänersborgs och Trollhättans kommuner i en försöksverksamhet för utveckling av estetiska och praktiska ämnen.

Vänerskolan samverkar med kommunen vid lärarpryo och med inslag vid vissa studiedagar (även samarbete med länsskolnämnden). Information om dövhandikappet och dövundervisning ges till lärare vid grundskolan och gymnasieskolan.

Vid behov kan vissa lokaler sambrukas. Således har Vänerskolan läsåret 1976/77 nyttjat lokal för ämnet teknik vid en högstadieskola i kommunen och de senaste fyra åren har för en integrerad särskoleklass ämnet hemkunskap förlagts till Vänerskolan. Vidare disponerar kommunens sjukhusundervisning under tre lektionstimmar per vecka Vänerskolans gymnastiklokal. Sjukhuset ligger mitt emot skolan.

Fritidsverksamhet

Vänerskolan deltar i kommunens diskussioner om hur de olika kommunala fritidsanläggningarna skall utnyttjas. Detta har bl. a. resulterat i att vid fördelning av nyttjandet av Vänersborgs kommuns olika anläggningar Vänerskolan på önskade tider kunnat hyra badhus och idrottsanläggningar. Vänerskolans elever deltar också i kommunens fritidsverksamhet. Av de 78 elever som läsåret 1978/79 går i Vänerskolan deltar 30 elever under skolveckan i någon sådan aktivitet.

Eleverna vid Vänerskolan har en egen idrottsförening som äger en mindre fritidsgård. För upprustning av denna har kommunstyrelsen beslutat att bidra med 40 000 kr.

Ett nära samarbete sker med kommunens ideella organisationer, med bildningsförbund på orten och med olika

institutioner. Bland många positiva inslag kan nämnas bibliotekets och bildningsförbundens utbud av mimteater som passar även för Vänerskolans elever. I gengäld kan Vänerskolan erbjuda lokaler för behov som de ideella organisationerna kan ha vid vissa former av sammankomster och aktiviteter.

Samordning och samverkan kan ske inom ramen för vad elevernas handikapp tillåter. Vid samverkan med hörande krävs oftast att Vänerskolans personal hjälper till för att de döva eleverna skall kunna delta.

Boende

I samband med att eleverna nu flyttar från skolinternatet till villor, radhus och lägenheter i den vanliga bostadsbebyggelsen sker ett nära samarbete med Vänersborgs kommun i fråga om anskaffning och projektering av bostäder. Ibland är det därvid kommunen som förvärvar lämpliga boendeenheter och därefter hyr ut dem åt staten (Vänerskolan). Kommunen är mycket positiv till boendeintegreringen.

För de elever som kan bo hemma krävs ofta skolskjuts till och från skolan. Kommunen och Vänerskolan samordnar skolskjutsverksamheten i den utsträckning det är möjligt.

Övriga kommuner och Vänerskolan

Det är naturligt att samordning och samverkan mellan en specialskola och de övriga kommunerna inom skolans upptagningsområde – för Vänerskolans del 65 kommuner – har en annan art och intensitet än mellan specialskolan och dess "hemkommun". En särställning intar samarbetet med Göteborgs och Halmstads kommuner på grund av att Vänerskolan där har externa klasser. För övrigt sker samverkan endast i enstaka fall, när en kommun vill samråda med specialskolan i fråga om elever aktuella för skolplacering vid Vänerskolan.

Regionskonferens för planering av undervisning av döva och hörselskadade inom Vänerskolans upptagningsområde hålls sedan några år regelbundet varje år. Konferenserna har ännu inte helt funnit sin form.

Landstingen och Vänerskolan

Vänerskolans samarbete med landstingen sker främst med landstingens pedagogiska hörselvård. Speciellt tät är kontakten med hörselvårdskonsulenterna i Älvsborgs läns landsting, alltså det landsting inom vilket skolan är belägen. Man diskuterar t. ex. skolplaceringen för elever och har studiedagar gemensamt. Hörselvårdskonsulenten i Älvsborgs läns landsting efterlyser dock ett tätare samarbete mellan alla konsulenter och skolan. Regelbundet återkommande träffar skulle vara värdefulla.

Från landstingens sida efterlyses framför allt en intensivare debatt i hörselfrågor mellan specialskolan och landstingens hörselvård. Landstingen kan naturligtvis själva ta initiativ till debatt i aktuella frågor, men upplever att skolan sällan har tid för träffar. En slutsats som kan dras av detta är, enligt Vänerskolans rektor, att specialskolan i dag har för små resurser för att helt kunna svara upp mot det behov som finns av utåtriktad skolverksamhet från skolans sida.

Då underlag föreligger att anordna gruppintegrering av döva barn i förskolan i Vänersborg sker direkt samverkan mellan Vänerskolan och landstinget. F. n. har Vänerskolan tilldelats en halv lärartjänst för sådan samverkan. Då elevunderlaget inte räcker för att anordna en dövgrupp i förskolan i Vänersborg, används resursen på andra sätt i förskolan för hörselskadade i Vänerskolans region. Hörselvårdskonsulenten i Vänersborg bedömer fördelningen av denna resurs som orättvis. Hemlandstinget får det mesta och övriga landsting mycket litet. Detta kan, enligt rektor för Vänerskolan, tolkas så, att skolan behöver större resurser för att kunna gå in i samverkan med flera förskolor.

Samarbetet med de fyra övriga landstingen i upptagningsområdet, sker enligt följande rutiner. Vid ett par tillfällen under läsåret sammankallar Vänerskolan hörselvårdskonsulenterna till en konferens i angelägna frågor. Varje år ordnas dessutom en studiedag vid Vänerskolan för förstadielärare inom regionen. Efter överenskommelse genomförs också studiebesök vid Vänerskolan. De olika landstingens studiebesök varierar i antal. Orsaken är ibland av ekonomisk art.

Landstingens pedagogiska hörselvård deltar naturligtvis också i de årliga regionala planeringskonferenserna.

6.9 Åsbackaskolan

Åsbackaskolan i Gnesta är specialskola för döva och hörselskadade med tilläggshandikapp, speciellt utvecklingsstörning men också handikapp som cp-skador, lättare synskador, afasier, epilepsi. Skolan har hela riket som upptagningsområde. Samverkan mellan andra kommuner än den i vilken skolan är belägen är inte stor. Med hemkommunen Nyköping fungerar den enligt följande.

Undervisning

Rektor för Åsbackaskolan deltar i överläggningar med övriga skolledare i kommunen. Skolan köper vissa lärartjänster av kommunen, t. ex. övningslärartjänster och tjänster för undervisning i fritt valt arbete.

Åsbackaskolan tar emot vissa av Nyköpings kommuns talskadade elever för klinikundervisning, eftersom skolan har kvalificerade pedagoger och teknisk utrustning för sådan undervisning.

En av kommunens skolförvaltning och Åsbackaskolan samprojekterad låg- och mellanstadieskola har tagits i bruk vårterminen 1979. Åsbackaskolan har egna lokaler i den nya skolan, men sambrukar också vissa övriga lokaler i skolan med den övriga skolans elever och personal.

Fritidsverksamhet

Åsbackaskolan har en stor lekgård. Den står öppen för kommunens barn och används också av dessa. Denna möjlighet för handikappade och inte handikappade barn att få leka ihop betyder en hel del för samtliga barn. I mån av tillgång på tid tar Åsbackaskolan också upp beställningar på lektid från olika längre bort belägna skolor.

Boende

Åsbackaskolans elever bor i sju villor som kommunen byggt. Specialskolan hyr villorna av kommunen. Skolförvaltningen i Nyköpings kommun påpekar det positiva i att barnen från elevhemmen på så sätt kan bli integrerade i villasamhället. Man har från förvaltningens sida tagit aktiv del i planeringen av Åsbackaskolans elevboende.

Landstingen och Åsbackaskolan

Åsbackaskolans samverkan med landstingen är givetvis större än flera av de andra specialskolornas, eftersom skolan tar emot utvecklingsstörda elever och också enligt den s. k. BDU-gruppens förslag (Förslag rörande undervisning av utvecklingsstörda barn och ungdomar som är syn-, hörsel- eller talskadade, Skolöverstyrelsen 1975) är ett resurscentrum för hörselskadade utvecklingsstörda elever. Det är framför allt landstingens pedagogiska hörselvård som tar kontakt med skolan och anhåller om elevplatser för flerhandikappade döva. Från Hällsboskolan och övriga specialskolor kommer också anmälningar om elevplatser.

Ett särskilt s. k. BDU-program är under uppbyggnad. En utredningsklass har varit i gång vid Åsbackaskolan några år och utredningar görs för landstingens omsorgsverksamhet.

En reselärare för hörselskadade och utvecklingsstörda barn i hela landet skall finnas stationerad på Åsbackaskolan. En lärare för denna grupp utbildas f. n. på lärarhögskolan.

På Åsbackaskolan hålls konferenser för i BDU-verksamheten engagerad personal i kommunal, landstingskommunal och statlig tjänst. Skolans personal medverkar också i regionala BDU-konferenser i landstingsregi.

6.10 Östervångsskolan

Östervångsskolan, specialskola för döva och hörselskadade i Lund, har låg- och mellanstadium i huvudskolan och högstadium i externa klasser i Lund och Malmö. Samordning/samverkan mellan skolan och Lunds och Malmö kommuner redovisas av skoldirektören i Lund och rektor för Östervångsskolan enligt följande.

Undervisning

Genom att Östervångsskolan har externa klasser, som är förlagda till vanliga grundskolor i Lund och Malmö, sker en viss samordning inom undervisningens område. Gemensam lärarresurs har t. ex. använts i gymnastik, hemkurskap, textilslöjd och maskinskrivning. I övrigt utnyttjas emellertid

nästan ingenting annat än lokaler gemensamt. Enligt skoldirektören i Lund borde här finnas mycket att göra. Som det nu är kan man tala huvudsakligen om lokalintegrering. Skolförvaltningen i Lund önskar klarare besked från specialskolan om den inriktning man i framtiden vill ha i fråga om integrationen. I övrigt anser man från både skolans och kommunens sida att samarbetet är gott.

Fritidsverksamhet

Östervångsskolan sköter själv sina elevers fritidsverksamhet. Skolan uppger sig emellertid sträva efter en framtida samordning i detta avseende med kommunen.

Boende

Östervångsskolans elever bor i sina hem, i fosterhem eller i villor som skolan har hyrt eller köpt. Någon samverkan med kommunen sker här inte.

Landstingen och Östervångsskolan

Samarbetet mellan Östervångsskolan, Malmöhus läns landsting och Malmö Allmänna Sjukhus sker främst genom hörselvårdskonsulenterna. Enligt konsulenterna borde det nuvarande samarbetet förbättras och intensifieras. Hörselvårdskonsulenterna borde t. ex. inbjudas till skolans studiedagar. Det har hittills förekommit att Östervångsskolans psykolog och lärare tillsammans med vuxna döva inbjudits till hörselvårdens föräldraverksamhet. Skolan tar emellertid sällan liknande initiativ visavi den pedagogiska hörselvårdens personal. Besöksutbyte mellan lågstadielärare på Östervångsskolan och förstadielärare från hörselvården har dock med betydande framgång pågått de senaste två åren. Mera samarbete mellan hörselvården och specialskolan skulle dock vara positivt för elever, lärare , hörselvårdens personal och föräldrarna, uppger hörselvårdskonsulenten i Lund.

6.11 Sammanfattning och slutsatser

Specialskolorna och deras hemkommuner

Specialskolorna, i dag med staten som huvudman, och de kommuner inom vilka de är belägna, har många möjligheter att samarbeta och att samordna sin verksamhet. Dessa möjligheter utnyttjas emellertid i dag i olika hög grad.

Förbindelselänken mellan specialskola och kommun är på högre administrativ nivå skoldirektören på skolorten, som enligt gällande förordning är ledamot av specialskolans styrelse.

Samverkan mellan specialskolan och dess hemkommun sker framför allt i tre avseenden:

- lokalintegrering av grupper av specialskoleelever i kommunens skolor (externa klasser)
- gemensamt nyttjande av lärarresurs (övningslärare, syokonsulent t. ex.)
- gemensamt nyttjande av de resurser som finns för fritidsaktiviteter inom kommunen och på skolorna.

Viss lärarfortbildning sker också gemensamt, men hittills knappast i den utsträckning som skulle vara önskvärd. Information om dövas och hörselskadades handikapp lämnas dock ofta av specialskolan till kommunens skolpersonal.

I Örebro, där Birgittaskolan är statlig specialskola för döva och hörselskadade, och där gymnasial utbildning för döva och hörselskadade finns integrerad i Örebro kommuns gymnasieskola, sker ett speciellt nära samarbete dessa skolformer emellan. Gymnasielärarna har i stor utsträckning rekryterats från Birgittaskolans högstadium. Man har länge haft talklinik ihop och Birgittaskolans hörselingenjörer och -tekniker används för samtliga döva och hörselskadade elever i Örebro.

I Stockholm, där Manillaskolan finns som statlig specialskola och Alviksskolan som kommunal skola med många hörselklasser, är samverkan mellan den statliga och den kommunala hörselundervisningen intensiv.

För fritidsverksamhet gemensam för handikappade och inte handikappade barn och ungdomar gäller att samordning kan ske endast inom ramen för vad de handikappade elevernas handikapp tillåter. Så sker också i specialskole-

kommunerna. Längst i sådan samverkan har måhända Örebro med Birgittaskolan och den gymnasiala utbildningen för döva och gravt hörselskadade kommit. Skolans fritidsledning och kommunens fritidskontor samverkar. Kommunen ställer lokaler till förfogande. Till Birgittaskolan kommer i gengäld hörande elever för att delta i skolans fritidsverksamhet. Kommunens fritidsgård nyttjas av skolan och kommunen har också ställt en speciell ungdomsgård till de döva elevernas förfogande mot en årlig hyresavgift. Samarbetet skola och kommun är alltså mycket gott. Så också i Vänersborg, där skolan deltar i fördelning av de resurser kommunen har för fritidsverksamhet. Kommunen har även gett bidrag till upprustning av skolans egen fritidsgård. På det kulturella området har biblioteket i Vänersborg lagt an speciellt på mimteater, en teaterform lämplig också för döva.

Åsbackaskolans och Nyköpings kommuns gemensamma nyttjande av skolans fina lekgård är ett annat exempel på god samverkan mellan den statliga specialskolan och kommunen.

De specialskoleelever som inte kan bo hemma, bor nu i de allra flesta fall i fosterhem eller i villor och lägenheter i vanliga bostadsområden. Kommunerna har här på vissa skolorter medverkat i att villor har kunnat byggas i lämpliga områden. Ibland står kommunen som hyresvärd åt staten. Ibland är staten (byggnadsstyrelsen) ägare av villorna.

Samarbetet mellan specialskola och hemkommun fungerar alltså i dag i de flesta avseenden tämligen tillfredsställande. Om detta är både skoldirektörerna i specialskolekommunerna och specialskolornas rektorer ense. För våra överväganden är det väsentligt, att vi kan konstatera, att det statliga huvudmannaskapet för specialskolan inte tycks lägga några hinder i vägen för ett utvidgat samarbete mellan skolan och kommunen.

Flera av de tillfrågade skoldirektörerna förklarade, att deras kommuner skulle känna det som en tung belastning, om huvudmannaskapet för specialskolan överfördes på kommunen. I vissa fall skulle det innebära att de övertog ansvaret för en skola, i vilken inte en enda elev tillhörde kommunen. I realiteten skulle huvudmannaskapet innebära, att kommunen blev ansvarig mellanhand i budgetfrågor för en skola som var helt beroende av specialdestinerade statsbidrag. Skol-

direktörerna hade svårt att se någon fördel i detta. De såg däremot gärna specialskolan som statlig "gästskola" i kommunen. Dess elever och personal kunde på ett värdefullt sätt ge kommunen tillskott av sina erfarenheter och sitt kunnande. Specialskolan kunde också ge kommunen arbetstillfällen.

Specialskolorna och landstingen

Samarbetet mellan specialskolan för döva och hörselskadade och landstingen sköts från landstingens sida framför allt av hörselvårdskonsulenterna. Ofta gäller samarbetet skolplaceringsfrågor. Från flera hörselvårdskonsulenter framförs önskemål om en intensivare kontakt också i andra pedagogiska frågor. Man skulle t. ex. gärna se att man blev inbjuden till specialskolans studiedagar. I fråga om audiologiska och hörseltekniska resurser behöver specialskolan sällan anlita landstingens hörselvård, eftersom skolorna har egna läkare, laboratorier m. m.

Landstinget är fortfarande huvudman för viss förskoleverksamhet för döva och hörselskadade. Så är det t. ex. i Örebro. Där är samarbetet mellan specialskolan och förskolan livligt. Till detta bidrar inte minst att SÖ i Örebro bedriver ett särskilt projekt där olika samarbetsformer mellan specialskolan och förskolan prövas.

Tomtebodaskolan har ett gott samarbete med vissa av landstingens syncentraler. Samarbetet sker genom skolans förskolekonsulenter och reselärare. Allteftersom syncentralerna byggs ut kommer fastare rutiner för samarbetet att behöva utvecklas.

Ekeskolan och Åsbackaskolan som är skolor för döva/synskadade och utvecklingsstörda elever redovisar nära samarbete med landstingens omsorgsverksamhet. På dessa skolor finns också utredningsklasser som en resurs för flerhandikappade särskoleelever. Skolorna verkar i sin helhet som ett slags resurscentra för blinda och/eller döva utvecklingsstörda elever.

Ekeskolan redovisar ett visst samarbete med omsorgsstyrelsen också i fråga om fritidsverksamheten.

I stort kan alltså samarbetet mellan landstingen och specialskolorna sägas fungera väl. Man utnyttjar varandras

resurser på de punkter där man har behov av samarbete för elevernas bästa. På några punkter torde emellertid samarbetet behöva förbättras. Det gäller t. ex. den ömsesidiga informationen. Man har också behov av en gemensam pedagogisk debatt och av utbyte av erfarenheter.

6.12 De regionala planeringskonferenserna

SÖ har i skrivelse till länsskolnämnderna rekommenderat regionala planeringskonferenser för undervisningen av döva och hörselskadade inom varje specialskolas upptagningsområde. Enligt flera av de intervjuade skoldirektörerna, skolledarna och hörselvårdskonsulenterna kompletterar dessa konferenser, som vanligtvis hålls en gång per år, det samarbete och den samordning som ovan redovisats. I dessa konferenser deltar representanter för länsskolnämnderna, hörselvårdskonsulenterna, skolcheferna, specialskolans skolledning och representanter för föräldraorganisationerna. Deltagarna redogör för samarbetslösningar som prövats. Skolorna, kommunerna och landstingskommunerna får tillfälle att överväga nya modeller för sin verksamhet.. Konferenserna kan ange vägar till lösning av eventuellt befintliga problem. De ger deltagarna en gemensam och total överblick över hela regionens verksamhet för de döva och hörselskadade.

Eftersom verksamheten med regionala konferenser ännu är relativt ny har den i alla regioner ännu inte funnit sin form. Den är emellertid överallt ett led på vägen för ett bättre samarbete mellan olika skolformer och huvudmän engagerade i de dövas och hörselskadades utbildning. Trots att deltagarna arbetat under skilda huvudmän har detta sällan upplevts som ett problem.

7 Utredningens överväganden

Huvudmannaskapet för specialskolan är i dag statligt. Det har varit så sedan år 1938.

En stark decentraliseringsvind har sedan flera år blåst fram över riket. Så också över skolan, för vilken kommunernas ansvar betydligt ökat och det statliga ansvaret/den statliga beslutanderätten i samma grad minskats. Det är naturligt att man i ett sådant läge ifrågasätter också det statliga huvudmannaskapet för landets nio specialskolor, omfattande totalt ca 700 elever.

Huvudmannaskapet för specialskolan skulle kunna förändras t. ex. så, att det läggs på den kommun inom vilken skolan är belägen. Det skulle också kunna läggas på motsvarande landstingskommun.

I det följande kommer att diskuteras fördelar och nackdelar med en förändring av specialskolans huvudmannaskap, dvs. en förändring till kommunalt eller till landstingskommunalt huvudmannaskap.

I denna diskussion finner vi det mest praktiskt, som vi tidigare sagt, att diskutera de olika handikappgruppernas skolor var för sig, eftersom de skiljer sig från varandra på många sätt. Vi behandlar alltså först specialskolan för synskadade, sedan specialskolan för döva och hörselskadade och till sist den för flerhandikappade elever.

7.1 Specialskolan för synskadade

Det finns endast en specialskola för synskadade elever i landet, nämligen Tomtebodaskolan i Solna. Ekeskolan i Örebro, tar emot synskadade elever med tilläggshandikapp och hör alltså till skolorna för flerhandikappade elever.

Specialskolan för synskadade är tioårig. I jämförelse med

den vanliga grundskolan är den förlängd med ett år på mellanstadiet, som således omfattar fyra år, medan låg- och högstadiet omfattar vardera tre år. Elevantalet i klasserna är fyra till fem. Undervisningen följer grundskolans läroplan men dessutom har man undervisning i punktskrift, maskinskrivning, bandspelarteknik, sinnesövning, ADL, förflyttningsteknik, formkunskap och simning samt i slöjd och hemkunskap utöver de vanliga timplanerna.

Från mitten av 1960-talet blev det allt vanligare att vissa av Tomtebodaskolans högstadieelever gick över till skolor för seende innan de hade avslutat sina studier vid Tomtebodaskolan. Numera sker den övergången ännu längre ner i åldrarna och barn från både låg- och mellanstadiet vid Tomtebodaskolan går över till den vanliga grundskolan. Ännu vanligare är numera att synskadade elever börjar direkt i grundskolans årskurs 1. Då finns det inte ens något skäl till att tala om "integrering".

På grund av denna utveckling har elevantalet vid Tomtebodaskolan minskat kraftigt. Läsåret 1970/71 fanns det 130 elever på skolan. Därefter har en kraftig nedgång i elevantalet skett och innevarande år finns endast ca 40 elever kvar på skolan. Om utvecklingen kommer att fortsätta i den riktningen eller ej är svårt att förutse. För integrationsutredningen finns det emellertid skäl att erinra om att det i direktiven står att specialskolan även i framtiden skall finnas kvar som en självständig skolform. Även om dessa formuleringar i direktiven främst torde ha åsyftat den s. k. dövskolan, så gäller de också för Tomtebodaskolan. Det betyder att skolan och dess resurser skall bevaras så länge som det finns ett elev- och föräldraintresse för denna form av undervisning. Vid skolan finns det emellertid en del andra aktiviteter som det finns skäl att erinra om i samband med att huvudmannaskapet diskuteras.

I dag ansvarar Tomtebodaskolan för bl. a. en regional stödverksamhet för synskadade barn och ungdomar i landet. Enligt uppgifter från de förskolekonsulenter och reselärare/speciallärare som arbetar i denna organisation finns det ca 1 000 kända synskadade elever som undervisas i den vanliga grundskolan. Av dessa elever går ca 900 i vanlig klass och ca 60 i särskild undervisningsgrupp för synskadade. Ca 200 av de synskadade eleverna anses vara i behov av extra stort stöd

i undervisningssituationen. Det är ytterst få lärare som undervisar synskadade elever som i dag har någon utbildning för synhandikappet.

Förra läsåret, dvs. läsåret 1977/78, fick totalt 1 350 synskadade elever stöd och hjälp av Tomtebodaskolans reselärare/speciallärare. Då hade även elever i särskolan, folkhögskolan och i vuxenutbildningen medräknats. Det stöd som gavs bedömdes emellertid – bl. a. av SÖ – som klart otillräckligt. Dessutom ansåg SÖ att hela problematiken kring de synskadades undervisning behövde bli föremål för utredning. Bl. a. mot den bakgrunden har en arbetsgrupp inom SÖ (Tomtebodagruppen) utarbetat ett förslag om hur den fortsatta undervisningen av synskadade elever skall planeras och organiseras. Gruppen har dessutom föreslagit att Tomtebodaskolan i framtiden skall utnyttjas som ett specialpedagogiskt resurscentrum för synskadade i hela landet. Förslaget har av SÖ överlämnats till integrationsutredningen. Resurser för ifrågavarande centrum har även begärts i SÖ:s anslagsframställningar för budgetåren 1978/79 och 1979/80. För budgetåret 1978/79 medgavs att de resurser som frigjordes genom det minskade elevunderlaget vid Tomtebodaskolan fick användas för ifrågavarande verksamhet (prop. 1977/78:100 bil. 12).

Tomtebodaskolans framtida uppgift är således f. n. i olika hänseenden oklar. Enligt vår mening finns det emellertid inte någon anledning att skjuta på ett ställningstagande i huvudmannaskapsfrågan. Oberoende av vilken uppgift skolan får i framtiden och oberoende av vilka aktiviteter som kommer att förläggas dit, så skall hela landet vara dess verksamhetsfält. Skolan är alltså en hela landets angelägenhet.

Om Solna kommun där Tomtebodaskolan ligger skulle ta över huvudmannaskapet för Tomtebodaskolan, och därmed även för den nuvarande regionala organisationen, skulle kommunen bli någon slags huvudman för andra kommuner när det gäller utbildningen av synskadade. Det är föga troligt att kommunen skulle finna motiv att engagera sig i en sådan verksamhet. Än mindre torde motivet vara att engagera sig i det arbete som ett eventuellt specialpedagogiskt centrum skulle föra med sig. Tilläggas kan att det i det här landet i stort sett saknas kommunalpolitiska traditioner att i något hänseende sörja för hela landets medborgare.

I det här sammanhanget vill integrationsutredningen nämna att Tomtebodagruppens ovan nämnda förslag nyligen remissbehandlats av utredningen. Det har därvid framkommit att det finns en stark opinion för att utredningen skall föreslå att vissa åtgärder omedelbart vidtas för att förbättra de synskadades utbildningssituation. Bland de åtgärder som därvid nämnts har varit en förstärkning av den regionala stödverksamheten för synskadade barn och ungdomar samt en satsning på centrala fortbildningsresurser m. m. vid Tomtebodaskolan. Många remissinstanser har erinrat om vikten av att den nuvarande specialpedagogiska expertisen vid Tomtebodaskolan bevaras och att inte resurserna i en framtid splittras. Antalet gravt synskadade är så lågt att det saknas förutsättningar för kommunerna att själva bygga upp de resurser som kan erfordras.

Integrationsutredningen har för avsikt att under hösten 1979 för regeringen redovisa den opinion som här fångats upp samt att föreslå de åtgärder som kan behöva vidtas för att förbättra de synskadades utbildningssituation i ett kortare perspektiv.

Mot den här bakgrunden anser inte integrationsutredningen att det finns några skäl att förändra det nuvarande huvudmannaskapet för Tomtebodaskolan. Utredningens kartläggningar av den nuvarande samverkan mellan skolan och kommun och landsting visar också att de skilda huvudmannaskapen inte utgjort något hinder för en sådan samverkan.

7.2 Specialskolan för döva och hörselskadade

Det finns i dag fem specialskolor för döva och hörselskadade. Var och en har alltså en femtedel av landet som upptagningsområde. Skolplikten för dövskolornas elever är tioårig. För begrepps- och språkutvecklingens skull sker en förstärkning av undervisningstiden med ett år på lågstadiet, det för barnets språkutveckling viktigaste skedet av skoltiden. Skolorna följer grundskolans läroplan med vissa avvikelser i timplanerna. För specialskolorna finns ett supplement till läroplanen. Eleverna undervisas i och på teckenspråk, hittills i huvudsak tecknad svenska, i framtiden förhoppningsvis också i och på dövas teckenspråk. Deras svenskundervisning är förstärkt. Speciell undervisning i tal ges. Musikundervis-

ningen är ersatt av rytmikundervisning.

Specialskolorna för döva och hörselskadade har i jämförelse med den övriga grundskolan ett vidgat ansvar för eleverna, nämligen också för deras fritid och boende, om det på grund av långt avstånd mellan skola och hem inte är möjligt för eleverna att komma hem under skolveckorna. Under de 40 veckor skolåret omfattar bor alltså många av dövskolans elever i av skolorna förhyrda elevvåningar eller elevvillor eller i fosterhem. Skolan anställer för dessa elevhem särskild elevhemspersonal. Skolornas fritidsverksamhet är i jämförelse med andra skolors väl utbyggd. Ett mycket litet antal elever, på flera skolor inga alls, bor numera på internat inom skolområdet. De allra flesta elever vistas i sina föräldrahem över veckosluten. Under de längre loven anordnar specialskolan ofta lägerverksamhet eller liknande för sina elever. I sådan och annan fritidsverksamhet deltar allt fler vuxna döva som ledare m. m. Elevernas behov av kamrater och vuxna som "talar" deras eget språk är så stort att skolan vill ta till vara alla de möjligheter till samvaro som kan skapas.

Att just den kommun inom vilken en specialskola är belägen skulle känna det som en speciell kommunens angelägenhet att i så många avseenden sörja för elever som tillhör andra kommuner förefaller osannolikt. Dessutom går ifrågavarande elever endast under ca 200 av årets 360 dagar i en skola i kommunen. När det gäller specialskolan är det således inte fråga om kommunmedlemmarnas medverkan i den egna kommunens angelägenhet. Kommunen som huvudman för specialskolans elever skulle på intet sätt vara närmare eleverna än staten.

Att samarbetet med kommunerna för elevernas del inte påverkas av huvudmannaskapsansvaret framgår av den redovisning som lämnats för de enskilda skolorna. De handikappade elevernas samhällskontakter är beroende av helt andra faktorer än av det faktum att staten och inte kommunen är huvudman för skolan. Döva elever behöver som andra elever samhällskontakter. Specialskolan strävar efter att så långt möjligt ge sådana kontakter. De kommuner inom vilka specialskolorna är belägna ställer som vi sett i stor utsträckning upp, när skolorna behöver dem. Men döva behöver sin egen grupptillhörighet, sin delaktighet i den speciella dövkulturen. Specialskolan är tillsammans med de lokala dövföre-

ningarna i detta hänseende den stora resursen för den döve eleven. Här kan kommunen – som sker t. ex. i Örebro – gå specialskolan till mötes med hjälp till fritidslokaler m. m. Kommunen kan göra det och gör det trots de skilda huvudmannaskapen.

I ett avseende skulle specialskoleelevens ställning väsentligen försvagas vid ett kommunalt övertagande av huvudmannaskapet, nämligen i vad gäller att få behov tillgodosedda genom en sakkunnig styrelses insatser. Medicinsk och pedagogisk sakkunskap finns representerad i specialskolestyrelserna. I flera av dem finns dessutom döva representanter. Föräldrarepresentanter har rätt att delta i styrelsernas sammanträden. Även om specialskolestyrelsen funnes kvar inom skolan, så som SSK skisserar det, skulle ett kommunalt övertagande av huvudmannaskapet medföra att denna styrelse inte själv kunde fatta beslut utan måste gå via den kommunala skolstyrelsen. Detta skulle för dövskolans del betyda ett försämrat läge. Endast en beslutande församling som är väl insatt i de speciella dövproblemen kan ha underlag för korrekta beslut. Endast en styrelse av den sammansättning som finns i dag vid specialskolorna med tillägg för obligatoriskt deltagande av döv ledamot och föräldraledamot kan ha ett sådant underlag.

Administrationen av specialskolan kan med ett kommunalt huvudmannaskap växa betydligt. Som vi vet, skall specialskolan av staten tillförsäkras de ekonomiska resurser som är nödvändiga på grund av elevernas handikapp. Dessa resurser är alltså "öronmärkta" för dessa elever. Om de nu skulle distribueras via kommunen skulle detta innebära ett mellanled i den ekonomiska hanteringen, ett mellanled som skulle bli både tidsödande och fördyrande. Dessutom skulle ett stort antal s. k. interkommunala ersättningar behöva utgå. Varje specialskola har ju ett upptagningsområde på ca 50 kommuner.

Samarbete mellan specialskolan och värdkommunens egna hörselklasser har stundom framhållits som ett argument för kommunalisering av specialskolan. Enligt utredningens mening är det viktigt att ett sådant samarbete finns och att det utvecklas allt mer i framtiden. Framför allt är det viktigt att man smidigt kan pröva olika utbildningsmöjligheter för elever som funktionellt ligger i gränsområdet gravt

hörselskadad–hörselskadad. När det emellertid gäller konsekvenser i huvudmannaskapsfrågan finns det skäl att erinra om att hörselklasser ofta finns i andra kommuner än dem där specialskolorna lokalmässigt är belägna. De förhållanden som råder i t. ex. Stockholm, där så många hörselklasser finns i samma kommun, torde vara föga representativa för landet i sin helhet. De eventuella samarbetsproblem som finns mellan specialskolan och hörselklassorganisationen måste lösas på annat sätt än genom att göra specialskolan till en kommunal angelägenhet för fem av landets 277 kommuner.

Specialskolan har ett samarbete också med landstingens pedagogiska hörselvård. Landstingets hörselvårdskonsulent, hemvägledare, kurator och hörselingenjör är de personer som tillsammans med audiologen på hörselkliniken tar hand om det hörselskadade förskolebarnet, diagnostiserar, stöder och hjälper barnet samt ger stöd och information till föräldrarna. Hörselvårdskonsulenten ingår sedermera i det lag av medicinsk, pedagogisk, psykologisk och teknisk expertis som tillsammans med skolornas personal diskuterar skolplacering.

Skulle då inte ett landstingskommunalt övertagande av huvudmannaskapet för specialskolan för döva och hörselskadade innebära en förbättring för eleverna? Pedagogisk hörselvård i landstingsregi finns i alla landstingskommuner. Landstingen skulle alltså bilda grupper om fem och fem för de fem specialskoleregionerna. Ett av dessa fem landsting inom varje grupp skulle så bära huvudmannaansvaret för specialskolan, lämpligast i så fall det landsting inom vars område skolan är belägen.

Eftersom landstingskommunerna utgör större geografiska enheter än primärkommunerna kunde det anses naturligare med ett landstingskommunalt huvudmannaskap för specialskolan än med ett primärkommunalt. Specialskolornas nuvarande samarbete med landstingen inskränker sig emellertid till de döva elevernas förskoleperiod samt till rena skolplaceringsfrågor. Inom övriga pedagogiska, medicinska och tekniska områden som har betydelse för de döva barnen har varje specialskola numera byggt upp sin egen service. Om man i ett framtidsperspektiv skall söka vidga den nuvarande samordningen mellan specialskolan och landstinget, torde det vara naturligare att välja ett mindre drastiskt sätt än att

byta huvudman på specialskolan. Man kan t. ex. betrakta det som en informationsfråga eller som en fråga om att man skall känna ansvar för sina döva elever i så hög grad, att man täcker in alla de befattningshavare som verkar för dem varje gång man arrangerar fortbildning, debatter eller informationsträffar.

7.3 Skolor för flerhandikappade elever

Tre av rikets nio specialskolor är skolor för flerhandikappade elever och har hela riket som upptagningsområde. De är Ekeskolan i Örebro för synskadade utvecklingsstörda och dövblinda elever, Hällsboskolan i Sigtuna för bl. a. hörselskadade elever med beteendestörning samt Åsbackaskolan för döva och hörselskadade utvecklingsstörda elever. De tim- och kursplaner som gäller för specialskolan modifieras för de flerhandikappade och anpassas till varje elevs egna förutsättningar. I tillämpliga delar följer undervisningen också särskolans timplan. Framför allt strävar man efter att finna ett språkligt kommunikationsmedel för att få kontakt med eleverna.

Ekeskolans och Åsbackaskolans utvecklingsstörda elever med syn- eller hörselskada är berörda av såväl skollagen och specialskolförordningen som av omsorgslagen. Skollagen anger att specialskolan är avsedd för barn som på grund av syn-, hörsel- eller talskada inte kan följa undervisningen i grundskolan. Enligt omsorgslagen skall till specialskolan hänvisas även elever som till följd av syn- eller hörselskada inte kan följa undervisningen i särskolan. Ekeskolan och Åsbackaskolan tar med få undantag emot elever endast på grundsärskolnivå dvs. elever med ett förståndshandikapp som gör det omöjligt för dem att följa undervisningen i en vanlig grundskola. BDU-gruppens ovannämnda förslag ligger till grund för organisationen av undervisning för syn-, hörsel- och talskadade med en gravare utvecklingsstörning. Ekeskolan och Åsbackaskolan fungerar i denna organisation som utredningsskolor och i viss mån som resurscentra.

Hällsboskolan, som är låg- och mellanstadieskola för undervisning av hörselskadade beteendestörda elever, är också utredningsskola för hörselskadade elever som behöver observeras och korttidsbehandlas samt en skola för elever

med grava tal- och språkstörningar. Den är alltså ett hela landets resurscentrum för vissa små elevgrupper med grava handikapp.

Vissa av de resonemang som fördes kring frågan om förändring av huvudmannaskapet för Tomtebodaskolan gäller också för dessa tre riksskolor. De är en hela landets angelägenhet. De är små vad gäller elevantal. De hämtar elever från skilda kommuner i hela landet, ofta inte ens en enda elev från den kommun där skolan är belägen. De är stora i fråga om samlad kunskap och resurser. En uppdelning på smärre enheter är med hänsyn till elevantalet omöjlig. En splittring av resurserna skulle innebära en vansklig förtunning av expertisstyrkan, laget kring dessa svårt handikappade, och de övriga resurserna. Ingen av skolornas hemkommuner skulle för övrigt se det som en fördel att få överta ett ansvar som så i grunden är hela rikets, statens.

Några fördelar med en förändring från statligt till primärkommunalt huvudmannaskap finns alltså inte, enligt utredningens mening, för de tre specialskolorna för flerhandikappade. Möjligen kan man i stället fråga sig om inte landstingskommunalt huvudmannaskap innebär fördelar, åtminstone för Ekeskolans och Åsbackaskolans del. Dessa skolor arbetar ju med elever som också är landstingens angelägenhet. Att dra gränser mellan statligt och landstingskommunalt huvudmannaskap kan för dessa elevers räkning vara svårt. För ett fortsatt statligt huvudmannaskap talar emellertid dels att skolorna har hela landet som upptagningsområde, men också – vilket är för eleverna viktigare – att i dessa skolor bedrivs en undervisning som i mycket överensstämmer med specialskolans i övrigt. Den ovan nämnda BDU-rapporten framhåller att "skillnaden i förhållande till dessa skolor (specialskolan i övrigt) gäller främst kursinnehållet och den terapeutiska miljön". Undervisningsmässigt hör alltså de tre specialskolorna för flerhandikappade elever till "dövskolan" och specialskolan för synskadade. De bör därför ha samma huvudmannaskap som dessa skolor, alltså ett oförändrat statligt huvudmannaskap, enligt den argumentation som förts ovan.

7.4 Frågan om huvudmannaskapet för specialskolan och utvärderingen av handikappades utbildning

Vi har i ett inledande avsnitt i detta betänkande (avsnitt 4) i all korthet diskuterat om inte huvudmannaskapet för specialskolan borde kopplas ihop med de ställningstaganden vi senare i utredningsarbetet kommer att ta till "integrationsutvecklingen". Det förutsätts ju att utredningen skall göra en "generell utvärdering" av de senaste årens handikappolitik på skolområdet. I det här avsnittet tar vi upp den här frågan till lite närmare diskussion.

I SSK-utredningen har specialskolans och särskolans frågor i många avseenden behandlats parallellt. I integrationsutredningens direktiv står det att vi vid övervägandena om huvudmannaskapet för specialskolan skall väga in våra ställningstaganden till integrationsutvecklingen i det allmänna skolväsendet så att en samlad bedömning erhålls. I direktiven till omsorgskommittén (S 1977:12) står det visserligen inte något motsvarande, när det gäller huvudmannaskapet för särskolan, men man kan förutsätta att det också för den utredningen kommer att bli nödvändigt att i huvudmannaskapsdebatten väga in ställningstaganden till de senaste årens integrationsutveckling för de utvecklingsstörda. Ett fortsatt landstingskommunalt huvudmannaansvar för särskolan kan kanske då tolkas inte bara som en markering av ett fortsatt landstingskommunalt totalansvar för de utvecklingsstördas omsorger utan också som ett ställningstagande i den svåra frågan om de utvecklingsstördas utbildning är naturlig att koppla ihop med inte handikappade barns utbildning eller med de övriga omsorger de utvecklingsstörda är föremål för. Ett kommunalt ansvar för särskolan skulle koppla loss utbildningen ur detta större omsorgssammanhang och därigenom markera de utvecklingsstördas samhörighet i första hand med inte handikappade barn. I detta sammanhang måste man då beakta att särskolan liksom specialskolan är en tioårig skola.

Om omsorgskommittén nalkas frågan på det här sättet kan ett ställningstagande i frågan om huvudmannaskapet för särskolan tolkas som ett indirekt ställningstagande i frågan om särskolan skall finnas kvar som självständig skolform eller ej. För integrationsutredningen är det emellertid – som vi tidigare påpekat – en annan situation, eftersom vi har att utgå

från ett klart ställningstagande när det gäller den framtida utbildningen av döva och gravt hörselskadade. Det står nämligen i våra direktiv att specialskolan skall finnas kvar som en självständig skolform med sina särskilda resurser. De döva och gravt hörselskadade elevernas "egna" skolor skall alltså finnas kvar. Också specialskolan för synskadade skall finnas kvar, trots det sjunkande elevantalet.

Eftersom vår utredning har haft dessa uttalanden i direktiven att utgå ifrån har det varit möjligt att ta upp en ny huvudmannaskapsdiskussion och denna gång en diskussion där enbart samspelet mellan specialskolan och de omgivande kommunala och landstingskommunala aktiviteterna diskuterats. Under avsnitt 6 har vi gjort en sådan redovisning och analys.

Även om man numera inte tvekar beträffande undervisningsideologin för de döva och hörselskadade elever som undervisas i specialskolan, återstår dock ett stort problem. Hur skall undervisningen ordnas för den stora grupp elever med hörselskador som undervisas i grundskolan? Hur skall resurser styras till dem på samma sätt som till specialskolans elever? Kan svaren på dessa frågor påverka vårt ställningstagande i huvudmannaskapsfrågan för specialskolan?

Nyligen har det kommit fram uppgifter om att döva och gravt hörselskadade elever i större utsträckning än man tidigare trott undervisas i grundskolan. Skolpsykologen Bo Hammarstedt har visat detta i en undersökningen nyligen inom ramen för det av SÖ finansierade projektet FoU inom Specialundervisningen (SAMSPEC). Flertalet av de hörselskadade elever som finns i landet undervisas inte i specialskolan utan i den kommunala grundskolan. Den undervisningen ingår det i vårt utredningsuppdrag att utvärdera. Där finns det inget grundläggande uttalande i våra direktiv som gör det möjligt att redan nu dra organisatoriska och praktiska slutsatser. Frågan är emellertid om ett senare ställningstagande till den utbildningen kan få konsekvenser för den statliga specialskolan och därigenom indirekt för vårt ställningstagande i huvudmannaskapsfrågan. Antag att utredningen t. ex. finner att utbildningen i grundskolan fungerar bra för syn- och hörselskadade. Då kan kanske en överströmning av gravt hörselskadade och synskadade elever komma att ske från specialskolan till grundskolan. Om utbildningen fungerar

mindre bra kan strömmen gå i motsatt riktning.

Enligt vår mening påverkar inte framtida elevströmmar i den ena eller den andra riktningen de resonemang vi här fört. Specialskolan skall inte bara enligt våra direktiv finnas kvar även i framtiden, utan den har också bevisat sitt existensberättigande. Under en lång följd av år har elevantalet varit ungefär konstant. Alla prognoser som gjorts talar för att skolorna, möjligen med undantag för Tomtebodaskolan, även i framtiden kommer att ha ett stabilt elevunderlag. Men även om det skulle vara så att antalet elever ökar eller minskar något så påverkar inte det de principiella resonemang vi fört i det föregående.

Enligt vår mening finns det alltså inte något skäl till att nu vänta med ett beslut i huvudmannaskapsfrågan tills utredningen "tagit ställning till integrationsutvecklingen" som det står i direktiven. I utredningens fortsatta arbete kommer en utvärdering att göras av den utbildning som döva, hörselskadade och synskadade elever f. n. får i grundskolan. Utredningen kommer därefter att "ta ställning till integrationsutvecklingen" och till slut föreslå de åtgärder som kan behöva vidtas. Då finns det skäl att även diskutera hur grundskoleundervisningen och gymnasieundervisningen av ifrågavarande handikappgrupper organisatoriskt och administrativt skulle kunna knyta an till specialskolan.

8 Friare resursanvändning i specialskolan

8.1 Utgångspunkter

I utredningens direktiv står det bl. a. så här:

> Specialskolans anslag är f. n. i detalj reglerat och omfattar samtliga kostnader för den totala omsorgen om eleverna, dvs. såväl undervisning som boende och fritidsverksamhet. Detta medför olägenheter av såväl administrativ som verksamhetsmässig natur. SÖ och SSK har båda föreslagit en friare medelsanvändning inom ramen för beviljade medel. Kommittén skall utarbeta förslag till resurssystem som i detta avseende tillgodoser kraven på friare medelsanvändning.
>
> I övrigt bör förslag till ändrad finansiering baseras på det material och de överväganden SSK-utredningen redovisar.

I det följande lämnas en kortfattad redogörelse för de två förslag till friare resursanvändning vid specialskolorna som direktiven nämner.

Under åren 1972–1977 gjorde SÖ en översyn av specialskolans inre organisation. Översynen utfördes av en särskild arbetsgrupp som kallade sig SIO. Bakgrunden till översynen var bl. a. den snabba utveckling som ägt rum inom specialskolan och som fortfarande pågick mot allt öppnare boende och undervisningsformer. Detta hade medfört konsekvenser för specialskolan både ur organisatorisk, administrativ och ekonomisk synpunkt. SIO hävdade att den hittillsvarande detaljreglerade resurstilldelningen vid specialskolorna medfört allvarliga svårigheter för styrelserna vid skolorna att anpassa sig till utvecklingen. SIO föreslog att SÖ skulle få ett generellt bemyndigande att i fortsättningen göra erforderliga omfördelningar mellan de skilda anslagsposterna under det s. k. specialskoleanslaget. SIO:s förslag omfattade dock ej undervisningsdelen. För budgetåret 1979/80 finns det följande anslagsposter under anslaget Specialskolan m. m.: Utbildningskostnader:

1. Lönekostnader
2. Sjukvård åt personal
3. Lokalkostnader
4. Övriga utgifter

För varje anslagspost finns detaljerade anvisningar för hur medlen får användas.

SIO föreslog att specialskolorna på sikt skulle inrikta organisationen vid skolorna mot följande verksamhetsområden:

(1. Undervisning)
2. Försörjning och boende
3. Elevservice
4. Kansli
5. Underhåll och service
6. Övrig verksamhet

Statsbidraget till specialskolorna borde i framtiden ansluta till dessa verksamhetsområden, föreslog SIO.

SSK:s arbetsgrupp för bl. a. specialskolan utarbetade också ett förslag till friare resursanvändning. Detta skulle innebära ett helt nytt statsbidragssystem för specialskolan. Så här skrev arbetsgruppen i sin slutrapport:

> Med förutsättningen att ansvaret för skolfrågorna i vad gäller ekonomi och organisation inom givna ekonomiska ramar till betydande del förs över till kommunerna har SSK i uppdrag att ompröva statsbidragssystemets utformning. Efter omfattande undersökningar förordar utredningen att statens bidrag till kommunerna till kostnaderna för grundskolan på sikt utformas som ett elevbaserat organisationsneutralt bidrag. Ett så utformat statsbidrag blir administrativt lätthanterligt och ger kommunerna ett samlat ansvar för skolans organisation, administration och ekonomi.
>
> Även inom specialskolan är det angeläget att ge mesta möjliga utrymme för lokala beslut och lokalt ansvar för undervisningens organisation och genomförande. Dessa skäl bl. a. talar för att även statsbidraget till specialskolan utformas som bidrag per elev.

Arbetsgruppen konstaterade emellertid att det inte gick att arbeta med ett lika stort statsbidrag för varje elev vid specialskolorna. SSK:s omfattande kartläggningar hade visat stora variationer mellan olika skolor då det gällde kostnaderna per elev. Arbetsgruppen hävdade emellertid att Östervångsskolan, Vänerskolan, Manillaskolan, Birgittaskolan och Kristinaskolan var relativt likartade så att man för dem borde eftersträva ett enhetligt bidragsbelopp per elev. Detta skulle emellertid endast gälla för den s. k. undervisningsdelen.

Statsbidraget per elev borde vara olika högt på de skilda skolstadierna.

När det gällde övriga specialskolor erinrade arbetsgruppen om att de dels hade hela landet som upptagningsområde, dels hade många elever med flerhandikapp. Arbetsgruppen föreslog att man för dessa skolor skulle ha "olika bidragsbelopp per elev för undervisningsdelen för var och en av dessa skolor".

Arbetsgruppen hade slutligen utformat riktlinjer för hur statsbidraget till övriga omsorger vid specialskolorna skulle beräknas. Dessa gick i stort sett ut på att nuvarande detaljberäkningar skulle finnas kvar.

8.2 Utredningens överväganden

Utredningen har alltså fått i uppgift att utarbeta ett förslag till resurssystem vid specialskolorna, vilket tillgodoser "kraven på friare medelsanvändning". Det nuvarande systemet har, enligt direktiven, medfört olägenheter av "såväl administrativ som verksamhetsmässig natur".

Enligt utredningens mening är det i och för sig otillfredsställande att det nuvarande resurssystemet vid specialskolorna är så detaljreglerat. Detta försvårar ju inte bara det årliga arbetet med regleringsbrevets utformning utan också specialskolornas eget arbete med sin budget. Dessutom leder en sådan här detaljreglerad verksamhet ofta till att det måste finnas en omfattande administration såväl lokalt som centralt.

Det nuvarande statsbidragssystemet för grundskolan är uppbyggt på ett helt annat sätt. Statsmakterna behöver vid medelstilldelningen aldrig konfronteras med de skilda behov som finns. Bidraget är generellt. Om mera pengar behövs för något speciellt ändamål, får kravet mötas med att man gör omprioriteringar inom ramen för tillgängliga resurser. Endast på några punkter har regering och riksdag lämnat "garantier" för att statsbidraget skall räcka till. Således finns en särskild glesbygdsgaranti, en garanti för särskild undervisning och för skolledare.

För specialskolans del skulle ett motsvarande generellt system visserligen innebära en frihet att anpassa medlen till skilda behov. Det skulle vara en uppenbar fördel. Om

emellertid tillgängliga medel inte räckte till för att täcka de nödvändiga behoven skulle styrelserna inte på samma sätt som kommunerna kunna få fram ytterligare resurser ur någon annan källa än statsbidragen. Styrelserna skulle behöva argumentera för ytterligare statsbidrag. Vid ett "uppbundet" specialdestinerat statsbidrag kan det vara lättare att få fram sina argument. Som exempel kan nämnas de extra resurser regeringen anvisade sommaren 1978 till några döva neurosedynskadade barn vid gymnasieskolan i Örebro. Vid ett generellt statsbidrag, där prioriteringar fick göras inom ramen för tillgängliga medel, hade det kanske varit svårare att argumentera i frågan.

Utredningen vill inte medverka till att ett nytt "förenklat" system utan vidare sjösätts, som kanske kan leda till att specialskolestyrelserna i framtiden får svårt att för statsmakterna motivera sina önskemål om ökad medelstilldelning till skolorna. Utredningen vill därvid erinra om de senaste årens utveckling vid skolorna, vilken inneburit att många flerhandikappade elever tagits emot samt att även många invandrare numera undervisas i specialskolan.

Utredningen har därför föreslagit att några olika ekonomiska regelsystem, med större frihet för skolorna än i dag, utprövas på några ställen i landet. Under budgetåret 1979/80 kommer en sådan försöksverksamhet med friare resursanvändning att genomföras vid Birgittaskolan, Åsbackaskolan, Vänerskolan och Manillaskolan. Den sistnämnda skolan skall pröva ett system med full frihet vad beträffar användningen av anslagna medel.

Utredningen avser att noga följa de nämnda försöken. I utredningens slutbetänkande kommer resultatet att redovisas samt ett förslag till resurssystem vid specialskolorna att läggas fram.

9 Författningar gällande specialskolan

I integrationsutredningens direktiv heter det:

I övrigt skall SSK-utredningens ställningstagande och förslag --- i huvudsak utgöra grunden för kommitténs överväganden. Därvid skall kommittén särskilt uppmärksamma förslaget till en enhetlig lagstiftning och enhetliga författningar för de berörda skolformerna. Kommittén skall pröva frågan om gemensamma författningar för specialskola, grundskola och gymnasieskola.

Skollagens grundläggande föreskrifter gäller också för de syn-, hörsel- och talskadade elever som får sin undervisning i specialskolan. Specialbestämmelser finns infogade i löpande text eller som särskilda paragrafer. Att skollagen omfattar också specialskolan bedöms av specialskolans personal-, handikapp- och föräldraorganisationer som mycket tillfredsställande.

För specialskolan meddelas också bestämmelser i specialskolförordningen. På ett flertal ställen i denna förordning hänvisas till paragrafer i skolförordningen. I specialskolförordningen heter det i 16 § att arbetet i specialskolan skall bedrivas i så nära överensstämmelse som möjligt med vad som gäller i grundskolan. Det ligger nära till hands att i förlängningen av denna bestämmelse föreslå en enhetlig lagstiftning och enhetliga författningar för specialskola och grundskola. Den tidigare omnämnda arbetsgruppen inom SSK, vilken sysslade med specialskolan och särskolan tog upp den frågan till diskussion i sin slutpromemoria 1978-01-11. Arbetsgruppen föreslog en samordning av skolförfattningarna som "ett led i den strävan, som under lång tid präglat de handikappades egna önskemål och som redan burit resultat i en rad åtgärder: ingen särskild lagstiftning för handikappade".

Utredningen finner inte någon anledning att i detalj analysera hur resp. författningar är uppbyggda. Den analysen har

redan gjorts av SSK. Utredningen inskränker sig till att konstatera att frågan om huvudmannaskapet för specialskolan har ett samband med frågan om det skall finnas en särskild författning för skolan. Den särskilda arbetsgruppen inom SSK tänkte sig – som vi har visat i det föregående – att specialskolan på sikt skulle upphöra att vara en självständig skolform och att den i stället skulle inordnas i grundskolan i form av specialundervisning. Det var då naturligt att också föreslå att specialskolförordningen skulle inordnas i skolförordningen. Vi har i det föregående argumenterat för ett bevarande av specialskolorna i enlighet med de direktiv vi fått och vars grundlinjer godkänts av riksdagen. Vi tycker då också att det är naturligt att en särskild specialskolförordning får finnas kvar. Det helt avgörande argumentet för detta ställningstagande är emellertid att ett slopande av specialskolförordningen inte framstår som det minsta motiverat utifrån elevens intressen. Samma ståndpunkt intar för övrigt specialskolorna och berörda handikapporganisationer.

Bilaga 1 Dövas tvåspråkighet

De flesta döva och hörselskadade har drabbats av sitt handikapp vid en tidpunkt i livet, då de redan har ett väl utvecklat språk och tal.

Det finns emellertid en grupp döva, totalt i landet ca 5 000 personer, som är födda döva och som därför inte kunnat dra nytta av hörseln för sin spontana språkutveckling. Det är de barndomsdöva. I samtal med varandra använder de händerna, mimik och kroppsspråk. I kommunikation med hörande som inte kan teckenspråk, måste de lita till svenska. De får skriva eller tala. Ofta blir deras tal missuppfattat, eftersom det är mycket svårt att lära sig tala och tala tydligt, när man själv inte hör vad man säger. Oftast har de svårt att avläsa tal på andras läppar. Endast en ringa del av språkljuden är ju avläsbara, och flera av dem är lätta att som enbart munrörelser förväxla (pröva t. ex. att avläsa ordet "integrering" eller att skilja mellan avläsebilderna av "mamma" och "pappa").

Det är om de barndomsdöva och deras språksituation denna bilaga handlar.

Ett dövt spädbarn har inte en så alldeles annan situation än ett hörande. Gester, minspel, pekningar och kroppsspråk är viktiga inslag i alla spädbarns kommunikation med omgivningen. Finns bara vuxna eller syskon inom synhåll för det döva barnet kan det mesta till en början gå förhållandevis bra. För trygghetens skull krävs förstås, att den vuxne eller syskonet just är *inom synhåll* mycket oftare för det döva barnet än för det hörande. Ett slammer med kökets kärl, ett nynnande från rummet intill kan ju inte ge det lilla döva barnet känsla av "du finns i närheten" som det gör för hörande barn. Men trots detta, så alldeles annorlunda är inte det späda döva barnets språkliga situation. Gester och mimik är för alla barn en del i den första fasen i språkutvecklingen.

Har det döva barnet döva föräldrar är situationen under de följande månaderna och åren helt okomplicerad. Föräldrarna använder ju i sina samtal sinsemellan och i sin lek med barnet sitt teckenspråk, ett språk av gester, mimik och kroppsrörelser. Barnets språk utvecklar sig ur den tillfälliga gesten till det bestämda tecknet för ett visst begrepp. Barnet lär sitt modersmål, teckenspråk, på ett sätt som motsvarar hörande barns sätt att lära sitt modersmål. Det teckenspråk barnet lär är *dövas eget teckenspråk.*

Föds det döva barnet i en hörande familj är situationen efter det första gest- och pekstadiet en annan. Föräldrarna talar, använder sin fantasi för att med händer och kropp överbringa ett budskap till barnet. I de flesta fall börjar de också att lära sig teckenspråk. Men, och detta är ett viktigt men, de har till en början inget modersmål att erbjuda barnet. Deras barn hör dem ju inte och teckenspråk lär man sig inte så i en hast. Ofta söker sig föräldrarna, om de har möjlighet, till vuxna döva som kan börja att utveckla en teckendialog med barnet. Finns inte den möjligheten, blir de i sina samtal och i sin lek med barnet hänvisade till de tecken de kan och de använder dem ihop med sitt tal. Deras teckenspråk blir *tecknad svenska.*

Vad skiljer då dövas teckenspråk från tecknad svenska? Ett exempel får belysa några av skillnaderna. En liten döv pojke från Manillaskolan kom en dag in till skolans hörselingenjör för att få hjälp. Ingenjören visste att pojken skulle gå på simträning och frågade på tecknad svenska helt korrekt: "När ska du gå och simma?" Pojken förstod inte frågan och vädjade till en döv hörseltekniker, som fanns i närheten. Teknikern översatte frågan från tecknad svenska till dövas teckenspråk. Då löd den (i översättning till svenska): "Du klockan när simma?" Då förstod pojken.

Brita Bergman skriver i sin rapport "Tecknad svenska" (Utbildningsforskningsrapport nr 28, Skolöverstyrelsen, LiberLäromedel, 1977):

> Redan en mycket ytlig jämförelse med svenska språket visar att åtbördsspråket (dvs. dövas teckenspråk, vår anmärkning) och svenskan är två helt skilda språk. Symbolerna är av olika form, orden är ljudräckor (bokstavskombinationer i sin skrivna form) medan tecknen är manuellt producerade. De betydelser som är knutna till ordformerna respektive teckenformerna är inte alltid desamma, ibland har ordet en snävare eller vidare betydelse och vice versa. Satsbildningsreglerna skiljer också språket åt. – – –

Det fordras vanligen ett mindre antal tecken än ord för att uttrycka samma innehåll. – – – Innehållet i satsen 'har du spelat bowling?" uttrycks i åtbördsspråket med tre tecken. Det innebär inte att åtbördssatsen är en förkortad svensk sats, men det illustrerar hur ord och tecken kan ha olika betydelseomfång. Det som svenskan har två symboler för (spela bowling) ryms i ett enda tecken. – – –

Det är inte bara antalet symboler som skiljer språken åt, det gäller även symbolernas ordningsföljd. Om vi här låter skrivna ord symbolisera tecknen kan teckenmeningen återges: 'haft spela bowling du?'

Dövas teckenspråk, det Brita Bergman kallar åtbördsspråket, kan alltså definieras som det språk döva spontant lär sig om omgivningen använder det. Det är inte besläktat med svenska i den meningen som danska eller tyska är det. Det uppvisar däremot stora likheter med världens andra teckenspråk.

Tecknad svenska är ett helt svenskspråksanpassat teckenspråk. Grundprincipen är att för ett ord finns ett tecken. Tecknad svenska följer det talade svenska språket och har det svenska språkets grammatik. Det innebär att ord och tecken kan användas och i de flesta fall används simultant. Man talar och tecknar samtidigt. För att lära sig tecknad svenska måste man kunna svenska. "Den som enbart kan tecknad svenska", skriver Brita Bergman, "har faktiskt inga möjligheter att följa med i ett samtal mellan två döva som använder sitt eget teckenspråk. Även om man hinner identifiera enstaka tecken och kan ana vad samtalet gäller, går innehållet ändå helt förlorat." Brita Bergman fortsätter: "En dövs möjligheter att förstå tecknad svenska är beroende av kunskaperna i svenska språket och därmed också till munavläsningsförmågan. För den som har små kunskaper i svenska kan den tecknade svenskan ibland bli fullständigt obegriplig."

Den tecknade svenskan blev obegriplig för den lilla Manillaeleven. Pojken var *barndomsdöv.* Han kunde dövas teckenspråk bättre än tecknad svenska. I sitt andra språk, det främmande språket svenska, hade han nämligen ännu inte hunnit så långt att han kunde reda sig som *tvåspråkig.*

Tvåspråkighet har vi på senare år haft goda möjligheter att studera. Invandrarna tvingas till tvåspråkighet, om de skall kunna reda sig i sin nya omgivning. En diskussion om invandrares tvåspråkighet har länge förts mellan språkforskare, mellan berörda utbildare och i massmedia. Bl. a. diskuterar man, hur man skall kunna vidmakthålla två språk, dvs. vara aktivt tvåspråkig, och hur och på vilket språk man skall

lära invandrade analfabeter att läsa och skriva.

Eftersom det finns vissa likheter mellan invandrares tvåspråkighet och dövas – stora olikheter återkommer vi till senare – kan det vara skäl i att dröja något vid den allmänna tvåspråkighetsdebatten.

De forskningsresultat vad beträffar normalhörande barn som de senaste åren redovisats inom området tvåspråkighet är många och delvis motstridiga. Endast på en punkt tycks de flesta forskare vara ense, nämligen beträffande det först inlärda språkets stora betydelse för individens utveckling både språkligt, förståndsmässigt och känslomässigt. För övrigt går meningarna starkt isär. Några forskare anser, att det är synnerligen viktigt att barnen får så mycket stöd som möjligt på sitt modersmål, sitt första språk. Det är sådana forskningsresultat som ligger till grund för inrättandet av t. ex. finska förskolgrupper och finska klasser i Sverige och för anställandet av hemspråkslärare. Andra forskare drar andra slutsatser av sina försök och undersökningar. Några kommer t. ex. fram till att de två språken bäst lärs in parallellt och att en sådan inlärning resulterar i att eleverna behärskar vart och ett av sina båda språk bättre än den enspråkiga eleven sitt enda språk. Orsakerna till att forskare kommer till så skilda resultat ligger antagligen i barnens och samhällets olika attityder till språken. Vissa invandrargrupper blir i sitt nya land lågstatusgrupper och deras språk lågstatusspråk. Ett lågstatusspråk ger sämre inlärningsresultat än ett högstatusspråk, dvs. ett språk som av samhället och av invandrareleven själv betraktas som "fint" att kunna och kanske mycket användbart också i yrkessammanhang.

I skolöverstyrelsens rapport "SÖ:s forsknings- och utvecklingsarbete avseende invandrare och språkliga minoriteter" (SÖ 1979) citeras Gunnar Tingbjörn, en forskare som för närvarande studerar invandrarnas språkutveckling. Han har kommit fram till att invandrareleverna för att nå en *aktiv tvåspråkighet* bör undervisas enligt följande modell:

1. Inlärning av basfärdigheterna läsning och skrivning måste ägarum på hemspråket.
2. Ett säkert grundlagt betydelsesystem måste finnas på hemspråket innan systematisk språkundervisning på andraspråket inleds.
3. Andraspråket måste börja läras in före puberteten, dvs. före ca 12 års ålder, för att förmågan till inlärning av ett nytt fonemsystem skal kunna tillvaratagas (om andraspråket uppskjuts till efter ca 12 års ålder blir eleverna aldrig tvåspråkiga, möjligen i bästa fall "mycket språkkunniga"

men alltid med inslag av s. k. "brytning").

4. Riklig kontinuerlig språkstimulans på båda språken under hela skoltiden.

5. En funktionell, verklighetsförankrad och intresseväckande fackämnesundervisning på båda språken under hela mellanstadiet och (sannolikt i mindre utsträckning) under högstadiet.

6. Hög prestige hos båda språken (hemspråkets prestige gagnas förmodligen allra bäst genom att det görs till undervisningsspråk i fackämnen såsom t. ex. historia och matematik).

7. En kontrastivt baserad undervisning, planerad och genomförd av adekvat utbildning och kontrastivt medvetna förstaspråkslärare (dvs. såväl hemspråkslärarna som de svenska lärarna måste förutom i sina egna ämnen ha goda kunskaper även om varandras språk och kultur).

Det finns i debatten om invandrares tvåspråkighet mycket som kan överföras och diskuteras också för dövas del. Låt oss emellertid först slå fast några stora olikheter. En invandrare övergår, om han är hörande, från ett talat, hört, skrivet och läst språk till ett annat talat, hört, skrivet och läst språk. En barndomsdöv övergår vid inlärning av det främmande språket svenska från ett visuellt/manuellt språk, som han bara kan se eller använda i form av tecken eller ta emot som avläsningssignaler på sin kommunikationspartners läppar, till ett skrivet och läst språk. (Denna kommunikationspartner är för övrigt en förutsättning för utnyttjandet av teckenspråk.) Det är framför allt detta, *steget över från dövas teckenspråk till svenska,* som gör dövas tvåspråkighet så speciell.

Går vi punkt för punkt igenom Gunnar Tingbjörns program, finner vi först och främst att någon inlärning av basfärdigheterna läsning och skrivning aldrig kan äga rum på det första språket. Teckenspråk låter sig inte lätt fånga i symboler på papper. Den första läs- och skrivinlärningen får för dövas del i stället bli läs- och skrivinlärning med utgångspunkt från teckenspråk. Punkten nr 3 i Tingbjörns program om tolvårsåldern som en magisk ålder för foneminlärning (inlärning av ljudsystem), kan för dövas del också lämnas, eftersom ljud inte existerar i dövas värld.

På andra punkter tycks Gunnar Tingbjörns program stämma bra också för döva som skall lära sig det främmande språket i deras omgivning. Det är t. ex. alldeles uppenbart att döva skall ha riklig och kontinuerlig språkstimulans på sina båda språk hela sin tioåriga grundskoletid igenom. Så försöker också dövskolan i dag värva så många lämpliga döva vuxna som möjligt för tjänster inom skolan. Det är också välkommet med TV-program och videoinspelningar på båda

teckenspråken. Det behövs barn- och ungdomsböcker på lätt svenska, dvs. med anpassad text och med väl valda illustrationer för döva förskolbarns och döva skolbarns läsning. Fackämnesundervisning kan och bör ske på både dövas eget teckenspråk och på svenska, tecknad, skriven och talad. Det ger den döva eleven kunskaper och det ger hans eget språk prestige. Inte minst det sista är viktigt för självkänslan och därmed för språkutvecklingen i stort och för inlärningen av svenska. Finns begreppen redan kan lättare det främmande språket "hängas upp" i dem. Att dövlärarna är lingvistiskt skolade både vad gäller dövas teckenspråk och svenska är också det en förutsättning för att svenskundervisningen för döva skall lyckas.

Inger Ahlgren, språkforskare och projektledare för SÖ:s forskningprojekt: "Tidig språklig-kognitiv utveckling hos döva och gravt hörselskadade barn" – tog i ett föredrag 1978 upp frågan om när döva och gravt hörselskadade barn med teckenspråk som sitt första språk skall börja att lära sig svenska. (Föredraget kommer att publiceras av socialstyrelsen i en rapport om döva och hörselskadade barn i förskolan.) Inger Ahlgren sade så här:

> Att svenskinlärningen för det döva barnet i stort sett är beroende av undervisning samtidigt som det finns jämförelsevis mycket svenska i skriven form runt barnet gör det rimligt att anta att svenskinlärningen kan ske tidigare än engelskinlärning i grundskolan men att den måste baseras på ett relativt välutvecklat teckenspråk och i en atmosfär av respekt för teckenspråk som barnets modersmål. Det är inte för att teckenspråk inte duger som barnet ska lära sig svenska utan därför att tvåspråkigheten är en tillgång för barnet. Dessutom är svenska de hörande föräldrarnas språk. Svenskinlärning innebär alltså inget svek mot föräldrarnas språk som det eventuellt kan uppfattas av invandrarbarn. Vi kan därför hävda att en frivillig och önskad tvåspråkighet kan vara målet för svenskundervisningen i dövskolan.

I integrationsutredningens direktiv heter det bl. a., att döva intar en särställning och att specialskolan skall behållas som särskild skolform med de särskilda resurser som är nödvändiga med hänsyn till elevernas handikapp. Teckenspråk nämns som en sådan resurs. Barndomsdövas särställning beror i mycket på att de för att fungera sinsemellan och ute i samhället måste vara tvåspråkiga. Denna tvåspråkighet innebär att de dels måste behärska sitt visuella/manuella teckenspråk, dels det språk som samhället omger dem med, svenskan.

Bilaga 2 Specialskolornas upptagningsområden

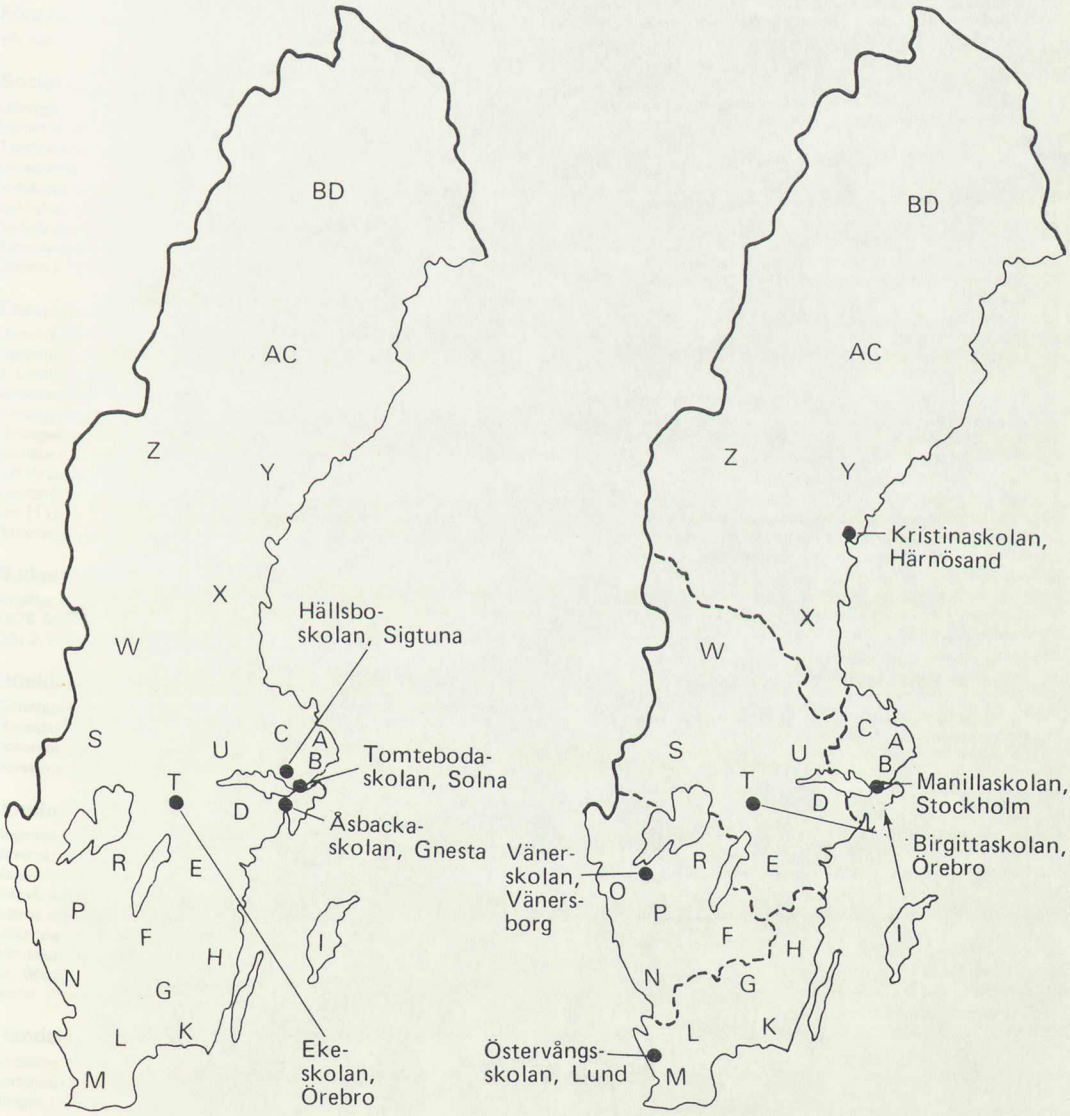

Statens offentliga utredningar 1979

Kronologisk förteckning

1. Utbyggt skydd mot höga vård- och läkemedelskostnader. S.
2. Naturmedel för injektion. S.
3. Regional laboratorieverksamhet. Jo.
4. Avskildhet och gemenskap inom kriminalvården. Ju.
5. Konsumentinflytande genom insyn? H.
6. Polisen. Ju.
7. Tandvården i början av 80-talet. S.
8. Löntagarna och kapitaltillväxten 1. Löntagarfonder – bakgrund och problemanalys. E.
9. Löntagarna och kapitaltillväxten 2. Den svenska förmögenhetsfördelningens utveckling. Löntagarfonder och aktiemarknaden – en introduktion. Internationella koncerner och löntagarfonder. E.
10. Löntagarna och kapitaltillväxten 3. Löner, lönsamhet och soliditet i svenska industriföretag. Vinstbegreppet. Den lokala lönebildningen och företagets vinster – en preliminär analys. E.
11. Löntagarna och kapitaltillväxten 4. Lantbrukskooperationen – ideologi och verklighet. E.
12. Svenska kyrkans gudstjänst. Band 4. Evangelieboken. Kn.
13. Konkurs och rätten att idka näring. Ju.
14. Naturvård och täktverksamhet. Jo.
15. Naturvård och täktverksamhet. Bilagor. Jo.
16. Ökad sysselsättning. Finansiella effekter i offentliga sektorn. A.
17. Kulturhistorisk bebyggelse – värd att vårda. U.
18. Museijärnvägar. U.
19. Jaktvårdsområden. Jo.
20. Anhöriga. S.
21. Plötslig och oväntad död – anhörigas sjuklighet och psykiska reaktioner. S.
22. Barn och döden. S.
23. Avgifter i staten – nuläge och utvecklingsmöjligheter. B.
24. Sysselsättningspolitik för arbete åt alla. A.
25. Nya namnregler. Ju.
26. Sjukvårdens inre organisation – en idépromemoria. S.
27. Sysselsättningspolitik för arbete åt alla. Bilagedel. A.
28. Barnolycksfall. S.
29. Lotterier och spel. H.
30. Lotterier och spel. Bilagor. H.
31. Bättre kontakter mellan enskilda och myndigheter. Kn.
32. Fastighetstaxering 81. B.
33. Fastighetstaxering 81. Bilagor. B.
34. Bilarna och luftföroreningarna. Jo.
35. Rationellare girohantering. E.
36. Konsumenttjänstlag. Ju.
37. Aktivt boende. Bo.
38. Lagerstöd. A.
39. Vattenkraft och miljö 4. Bo.
40. Malmer och metaller. I.
41. Barnen i framtiden. S.
42. Vår säkerhetspolitik. Fö.
43. Ren tur. Program för miljösäkra sjötransporter. Jo.
44. Ren tur. Program för miljösäkra sjötransporter. Bilagor 1–8. Jo.
45. Ren tur. Program för miljösäkra sjötransporter. Bilagor 9–13. Jo.
46. Koncernbegreppet m. m. Ju.
47. Dokumentation och statistik om högskoleutbildning. U.
48. Arbetstiderna inför 80-talet. A.
49. Grundlagsskyddad yttrandefrihet. Ju.
50. Huvudmannaskapet för specialskolan. U.

KUNGL. BIBL.
1979-09-12
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1979

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Avskildhet och gemenskap inom kriminalvården. [4]
Polisen. [6]
Konkurs och rätten att idka näring. [13]
Nya namnregler. [25]
Konsumenttjänstlag. [36]
Koncernbegreppet m. m. [46]
Grundlagsskyddad yttrandefrihet. [49]

Försvarsdepartementet

Vår säkerhetspolitik. [42]

Socialdepartementet

Utbyggt skydd mot höga vård- och läkemedelskostnader. [1]
Naturmedel för injektion. [2]
Tandvården i början av 80-talet. [7]
Utredningen rörande vissa frågor beträffande sjukvård i livets slutskede. 1. Anhöriga. [20] 2. Plötslig och oväntad död – anhörigas sjuklighet och psykiska reaktioner. [21] 3. Barn och döden. [22]
Sjukvårdens inre organisation – en idépromemoria. [26]
Barnolycksfall. [28]
Barnen i framtiden. [41]

Ekonomidepartementet

Utredningen om löntagarna och kapitaltillväxten. 1. Löntagarna och kapitaltillväxten 1. Löntagarfonder-bakgrund och problemanalys. [8] 2. Löntagarna och kapitaltillväxten 2. Den svenska förmögenhetsfördelningens utveckling. Löntagarfonder och aktiemarknaden- en introduktion. Internationella koncerner och löntagarfonder. [9] 3. Löntagarna och kapitaltillväxten 3. Löner, lönsamhet och soliditet i svenska industriföretag. Vinstbegreppet. Den lokala lönebildningen och företagets vinster – en preliminär analys. [10] 4. Löntagarna och kapitaltillväxten 4. Lantbrukskooperationen – ideologi och verklighet. [11]
Rationellare girohantering. [35]

Budgetdepartementet

Avgifter i staten – nuläge och utvecklingsmöjligheter. [23]
1976 års fastighetstaxeringskommitté. 1. Fastighetstaxering 81. [32] 2. Fastighetstaxering 81. Bilagor. [33]

Utbildningsdepartementet

Kulturhistorisk bebyggelse – värd att vårda. [17]
Museijärnvägar. [18]
Dokumentation och statistik om högskoleutbildning. [47]
Huvudmannaskapet för specialskolan. [50]

Jordbruksdepartementet

Regional laboratorieverksamhet. [3]
Naturvårdskommittén. 1. Naturvård och täktverksamhet. [14] 2. Naturvård och täktverksamhet. Bilagor. [15]
Jaktvårdsområden. [19]
Bilarna och luftföroreningarna. [34]
Miljörisker vid sjötransporter. 1. Ren tur. Program för miljösäkra sjötransporter. [43] 2. Ren tur. Program för miljösäkra sjötransporter. Bilagor 1–8. [44] 3. Ren tur. Program för miljösäkra sjötransporter. Bilagor 9–13. [45]

Handelsdepartementet

Konsumentinflytande genom insyn? [5]
Lotteriutredningen. 1. Lotterier och spel. [29] 2. Lotterier och spel. Bilagor. [30]

Arbetsmarknadsdepartementet

Sysselsättningsutredningen. 1. Ökad sysselsättning. Finansiella effekter i offentliga sektorn. [16] 2. Sysselsättningspolitik för arbete åt alla. [24] 3. Sysselsättningspolitik för arbete åt alla. Bilagedel. [27]
Lagerstöd. [38]
Arbetstiderna inför 80-talet. [48]

Bostadsdepartementet

Aktivt boende. [37]
Vattenkraft och miljö 4. [39]

Industridepartementet

Malmer och metaller. [40]

Kommundepartementet

Svenska kyrkans gudstjänst. Band 4. Evangelieboken. [12]
Bättre kontakter mellan enskilda och myndigheter. [31]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

KUNGL. BIBL.
1979 -06- 12
STOCKHOLM

ISBN 91-38-04970-8
ISSN 0375-250X